

Kunskaper i Svenska, Engelska och Matematik samt attityder till undervisningen i skolor 9

En jämförelse mellan waldorfelever och
elever i den kommunala skolan

Bo Dahlin
Elisabet Langmann
Cathrine Andersson

Projektet Waldorfskolor i Sverige
Delrapport 4

Karlstads universitet
Institutionen för utbildningsvetenskap
Arbetsrapport 2005:1

FÖRORD

Detta är den fjärde delrapporten i ett utvärderingsprojekt som handlar om waldorfskolor i Sverige. Projektet har finansierats av stiftelsen Kempe-Carlgrenska fonden. Bo Dahlin är projektledare och huvudförfattare till texten. Elisabet Langmann och Cathrine Andersson har som projektassistenter arbetat med insamling, sammanställning och analys av enkätmaterialen samt skrivit delar av resultatkapitlen.

I projektgruppen ingår dessutom Agnes Nobel, docent i pedagogik vid Uppsala universitet, och Ingrid Liljeroth, docent i specialpedagogik vid Göteborgs universitet. Projektet har även haft en referensgrupp bestående av professor Solveig Hägglund, Karlstads universitet, och professor Sven Hartman, Lärarhögskolan i Stockholm. Alla dessa personer har på olika sätt bidragit med synpunkter och varit behjälpliga i arbetet. De åsikter som framkommer i slutdiskussionen står dock endast för projektgruppen och ansvaret för eventuella felaktigheter vilar på undertecknad.

Karlstad i maj, 2005

Bo Dahlin

INNEHÅLL

Inledning och syfte	7
Skolverkets utvärdering 1995.....	9
Elevernas bild av sig själva	9
Undervisningen i Svenska.....	10
Jämförelse mellan waldorfskolor och kommunala skolor baserad på Skolverkets nationella utvärdering 2003.....	11
Medverkande skolor och svarsgruppernas sammansättning.....	11
Validitet och reliabilitet.....	12
Elevernas fritidsaktiviteter och datoranvändande	13
Elevernas upplevelser av skolan	16
Skolmaten och matsalen.....	16
Upplevelser av skolan	17
Upplevelser av lärarnas/skolans krav	18
Uppfattningar om det man lärt sig i skolan.....	20
Sammanfattning och diskussion av fritidsaktiviteter och attityder till skolan	23
Uppfattningar om undervisningen i Svenska, Engelska och Matematik	25
Svarsgruppernas sammansättning	25
Attityder till ämnena Svenska, Engelska och Matematik	26
Specifika attitydfrågor om Matematik	29
Specifika attitydfrågor om Svenska	30
Uppfattningar om undervisningsmetoderna	31
Uppfattningar om lektionsinnehåll.....	33
Upplevd förmåga att klara uppgifter i Svenska, Engelska och Matematik.....	34
Ordning och trivsel på lektionerna	39
Sammanfattning	40
Diskussion	40
Jämförelse av resultaten på nationella ämnesproven 2003	42
Datainsamling och svarspopulation	42
Svarsgruppernas sammansättning	44
Provresultat.....	45
Svenska.....	45
Engelska	48
Matematik.....	51
Könsskillnader.....	52
Sammanfattning och diskussion.....	56
Waldorflärarnas syn på de nationella ämnesproven.....	58
Urval och genomförande	58
Intervjuernas tillförlitlighet	59
Resultat.....	59
Waldorflärarnas generella uppfattning om proven.....	59
Lärarnas uppfattning om hur proven förhåller sig till waldorfskolans läroplan	63
Lärarnas uppfattning om elevernas upplevelser av proven.....	66
Sammanfattning	67
Slutdiskussion.....	68
Referenser.....	71
Bilaga 1: Generell elevenkät skolår 9	73
Bilaga 2: Intervjufrågor om nationella proven.....	81

Inledning och syfte

Detta är en delrapport i ett utvärderingsprojekt som berör waldorfpedagogik och Svenska waldorfskolor. Projektet som helhet syftar till att belysa flera frågor som har att göra med waldorfskolor och waldorfpedagogik:

1. Hur stor andel av waldorfeleverna går vidare till universitet eller annan högre utbildning och hur lyckas de med dessa studier?
2. I sin egenskap av friskolor får waldorfskolorna många elever från speciella grupper av människor. I vilken mån bidrar detta till ökad segregation eller ökad förståelse mellan olika befolkningsgrupper?
3. I vilken mån får waldorfelever hjälp att utveckla de sociala och andra allmänmänniska förmågor som behövs för att vara aktiv medborgare i ett demokratiskt samhälle?
4. Vilka kunskapsmål uppnås av waldorfelever och av jämförbara elever i den kommunala skolan?
5. Vad gör Waldorfskolorna för elever som har inlärningssvårigheter eller andra funktionshinder?
6. Kan den statliga lärarutbildningen få en sådan utformning som tillgodoser de krav som waldorfskolorna ställer på sina lärare, eller behöver dessa skolor en speciellt ”skräddarsydd” lärarutbildning?

I tre tidigare rapporter besvarades frågorna 1 – 3 ovan. I *Waldorfelever i högre utbildning* (Dahlin, Andersson & Langmann, 2003) gjordes en uppföljningsstudie av före detta waldorfelever med huvudsyftet att kartlägga övergångsfrekvensen till högre studier och hur man upplevde att man klarade dessa. Resultaten visade att en ganska stor del av före detta waldorfelever, ca 55%, *förr eller senare* gick vidare till högre studier. I jämförelse med elever från det kommunala gymnasiets studieförberedande program var waldorfelevernas övergångsfrekvens dock något lägre. Resultaten tydde också på att waldorfeleverna överlag trivdes med sina högskole- eller universitetsstudier. De upplevde generellt att de gott klarade de krav som ställdes på dem i högre studier.

I *Waldorfskolorna och segregationsfrågan* (Dahlin, Andersson & Langmann, 2004) undersöktes waldorfelevernas föräldrars föreställningar och attityder i vissa sociala, politiska och livsåskådningsmässiga frågor. Undersökningen syftade till att få en bild av i vilken grad ”waldorfföräldrar” – dvs föräldrar till barn i waldorfskolor – utgör en specifik social subkultur med avvikande föreställningar och värderingar. Resultaten tydde på att waldorfföräldrarna som grupp generellt kännetecknas av mer ”humana” attityder och värderingar än Svenskarna i allmänhet. De tenderar också att i något större utsträckning ha en andlig livs- eller världsåskådning. Om man med segregation på skolområdet menar att barn från familjer med olika ”subkulturell bakgrund” (dvs med olika föreställningar, värderingar och attityder) förhindras att mötas och lära känna varandra kan man således hävda att waldorfskolorna bidrar till en viss kulturell segregation. En annan fråga är hur man ska värdera detta förhållande. Man måste skilja på den negativa värdering som termen segregation innehåller och dess faktiska, empiriska innebörd.

I *Waldorfskolor och medborgerligt-moralisk kompetens* (Dahlin, Langmann & Andersson, 2004) jämfördes waldorfelevers och kommunala elevers svar i två av Skolverkets nationella utvärderingar som handlade om attityder till sociala/moraliska frågor samt förmågan att

resonera och ta ställning till sådana frågor. Resultaten visade att waldorfeleverna i något större utsträckning kände ansvar för sociala och moraliska frågor och att de i sina resonemang var mer benägna att referera till moraliska kvaliteter som kärlek, medkänsla, solidaritet och civillkurage, jämfört med eleverna i kommunala skolan. Waldorfelevernas svar uttryckte också större förtroende för människors inneboende godhet och mindre tillit till att mer poliser eller skärpt lagstiftning kan lösa moraliska problem på en samhällslevelig nivå. Vidare konstaterades att waldorfeleverna i skolår 9 i större omfattning uppfattade att deras lärare lade vikt vid skolans demokratiska värdegrund och att de själva omfattade mer öppna och toleranta attityder mot ”avvikande” samhällsgrupper – förutom kriminella, nazister och rasister, som de tvärtom tog mer aktivt avstånd ifrån, jämfört med den kommunala skolans elever.

Ett annat intressant resultat av denna tredje delstudie gällde skillnaden mellan skolår 9 och gymnasiet år 3. Bland waldorfeleverna blev inställningen till SO-ämnena betydligt mer positiv med ökande ålder, medan den snarare blev mer negativ bland den kommunala skolans elever. Även engagemanget i moraliska frågor ökade med åldern hos waldorfeleverna, medan det var tämligen konstant bland den kommunala skolans elever.

Dessa resultat kan bilda underlag för slutsatsen att waldorfeleverna, om man följer dem upp till gymnasiet sista år, faktiskt i något större utsträckning når upp till läroplanens mål om demokratisk fostran. Detta är rimligtvis en följd både av waldorfskolornas speciella pedagogik och av waldorfelevernas specifika sociala och kulturella bakgrund, framförallt föräldrarnas värderingar och sociala engagemang (jfr resultaten av den andra delstudien ovan).

Syftet med denna rapport är att besvara den fjärde frågan ovan, dvs vilka kunskapsmål som uppnås av waldorfeleverna i jämförelse med den kommunala skolans elever. Den ursprungliga tanken var att jämföra eleverna både i skolår 9 och 12 (gymnasiet år III). Då tidsramarna för projektet är begränsade har vi dock fått nöja oss med att undersöka år 9. I fokus för denna studie står sålunda en jämförelse mellan waldorfelevs och kommunala elevs resultat på de nationella kunskapsproven i Svenska, Engelska och Matematik för skolår 9. För att få ett vidare perspektiv på dessa resultat har vi också tagit med

- 1) elevernas fritidsaktiviteter och deras generella upplevelse av skolan;
- 2) elevernas upplevelser av undervisningen i de tre ämnena;
- 3) waldorflärares uppfattningar om hur de nationella proven passar in i waldorfskolornas sätt att arbeta med dessa ämnen.

De första två frågorna undersöktes genom att låta eleverna i vårt urval av waldorfskolor (se nedan) besvara delar av de enkäter som ingick i Skolverkets nationella utvärdering 2003 (NU03). Den tredje frågan undersöktes genom bandinspelade telefonintervjuer med waldorflärare i respektive ämne. Jämförelsen mellan resultaten på de nationella ämnesproven baserar sig på data från Statistiska Centralbyrån (SCB). De nationella ämnesproven blev nämligen obligatoriska för alla, även fristående, skolor fr o m vårterminen 2003, och resultaten registreras av SCB.

I det följande ska vi först kortfattat redovisa en utvärdering av waldorfskolan som Skolverket genomförde för 10 år sedan. Vi tar då bara upp de resultat som är relevanta för vår egen undersökning. Därefter redovisar vi resultaten av jämförelsen mellan waldorfskolorna och de kommunala skolorna vad gäller Skolverkets nationella utvärdering från 2003 (NU03). Därefter redovisar vi jämförelsen av resultaten på de nationella ämnesproven samt

waldorflärarnas syn på dessa prov. Rapporten avslutas med en diskussion om vilka slutsatser man kan dra av det som framkommit i undersökningen.

Skolverkets utvärdering 1995

Skolverket genomförde under hösten 1994 och våren 1995 en utvärdering av waldorfskolan (Skolverket, 1995). Undersökningen riktades mot skolår 9 med fokus på elevernas kunskapsutveckling och waldorfskolans pedagogik i ämnena Bild, Eurytmi, NO och Svenska. Eleverna fick svara på fyra olika frågeformulär, ett av allmän karaktär om waldorfskolans verksamhet och tre ämnesinriktade frågeformulär om undervisningen i Svenska, Bild och NO. Även lärare och föräldrar ingick i studien. Sammanlagt deltog 15 skolor med 272 elever i studien. 160 waldorfelever besvarade den ämnesinriktade enkäten och 141 besvarade den allmänna delen. Detta gav en svarsfrekvens på mellan 52% och 60%.

När det gäller de jämförelser Skolverket gör mellan resultaten i waldorfskolan och resultat från en tidigare nationell utvärdering (NU) måste en del reservationer göras. En reservation gäller omfattning och svarsfrekvenser. I NU deltog 100 skolor och ca 8 800 elever med en svarsfrekvens på 85 – 95%. En annan reservation gäller föräldrarnas utbildningsbakgrund, där 46 – 65% av waldorfföräldrarna hade akademisk bakgrund men endast 23 – 26% av de föräldrar som deltog i NU. Slutligen genomfördes undersökningarna vid olika tidpunkter. NU genomfördes 1992 och waldorfstudien 1995.

Skolverket framhåller att en förklaring till kunskapskillnaderna mellan eleverna i waldorfskolan och eleverna i grundskolan är att waldorfskolans kursplaner är gjorda i ett 12-års perspektiv. Detta innebär att vissa moment tas upp i senare skolår i waldorfskolan än i grundskolan. Det kan också vara så att vissa moment inte alls ingår i waldorfskolans kursplaner.

Elevernas bild av sig själva

En del av elevenkäten innehöll frågor som skulle ge en antydning om faktorer som elevernas självtillit, ansvarstagande, självständighet, solidaritet utanför den egna gruppen och tolerans mot avvikande. Resultatet visade att waldorfeleverna kände en något större självtillit än elever i grundskolan i situationer som ställer krav på muntlig framställning. När det gällde att hantera olika vardagliga situationer som ställde krav på vissa grundläggande kunskaper i Svenska, Engelska och Matematik ansåg de flesta elever (över 85%) att deras kunskaper var tillräckliga. Resultatet visade också att waldorfeleverna i större utsträckning än eleverna i grundskolan uttryckte att de skulle agera på ett självständigt sätt gentemot föräldrar, lärare och kamrater.

Slutligen framkom att waldorfelevernas solidaritet utanför den egna gruppen och tolerans mot avvikande var något större än bland eleverna i grundskolan. De sistnämnda resultaten stämmer med det som framkommit i vår tidigare rapport om ”medborgerligt-moralisk kompetens” (Dahlin, Langmann & Andersson, 2004).

Undervisningen i Svenska

Skolverkets undersökning visade att styrkan i waldorfskolans undervisning i Svenska ligger i att eleverna får en mycket allsidig träning i att diskutera, argumentera och uppträda inför en större publik än den egna klassen. De lär sig bl a att recitera dikter och de spelar ofta upp kortare eller längre spel på månadsfester, temakvällar med mera. Detta bidrar med största sannolikhet till det självförtroende och den trygghet som enkätsvaren visar att waldorfeleverna har.

Undersökningen visade dock även på svagheter i svenskämnet. Det gällde framförallt skrivandet. Långt upp i årskurserna dikteras texterna av läraren eller skrivs av från tavlan. I de periodhäften som Skolverket tagit del av noterades ett begränsat formaliserat skrivande. Dessutom saknades många gånger från lärarnas sida den konstruktiva kritiken gällande innehåll och språk. Det som var bra lyftes fram men det som kunde ha gjorts bättre kommenterades inte alla gånger av lärarna.

Det standardprov i uppsatsskrivning som waldorfeleverna deltog i visade också på brister. De handlade bl a om hur man delar in en text i stycken, var man sätter punkt, interpunktion, särskrivning/sammanskrivning och skillnaden mellan talspråkformer och skriftspråksformer. Dessutom hade många waldorfelever ett torftigt språk i sina uppsatser, något som de dock delade med grundskoleleverna.

Skolverket pekar vidare på att modern litteratur inte alls behandlas i waldorfskolan. De menar att det skulle kunna bredda waldorfskolan om eleverna gavs möjlighet att jämföra klassisk litteratur med modern för att se att människan i alla tider har brottats med existentiella problem.

Jämförelse mellan waldorfskolor och kommunala skolor baserad på Skolverkets nationella utvärdering 2003

Medverkande skolor och svarsgruppernas sammansättning

Till eleverna i de kommunala skolorna skickade Skolverket sammanlagt ut 6 788 enkäter. Antalet svarande var 5 941, vilket motsvarade ett bortfall på 13%. Merparten av enkäterna, 70%, gick till skolor i storstäder och större städer, 23% gick till mellanstora kommuner samt 6% till skolor i glesbygden. För mer exakta siffror, se Tabell 1. Fördelningen mellan flickor och pojkar var mycket jämn; 50.5% pojkar och 49.5% flickor.

Tabell 1. De kommunala skolornas fördelning på storstad, större städer, mellanstora kommuner samt glesbygd i Skolverkets utvärdering 2003.

	Utskick		Svar		Bortfall	
	N	%	N	%	N	%
Storstad	2384	35	2047	86	337	14
Större städer	2390	35	2072	87	318	13
Mellanstora kommuner	1589	23	1432	90	157	10
Glesbygd	425	6	390	92	35	8

När undersökningen genomfördes hade Sverige totalt 41 waldorfskolor. Av dessa gjorde vi ett urval på elva skolor fördelade över hela landet, från Umeå i norr till Lund i söder. Vid valet av skolor beaktades det geografiska läget (storstad/landsbygd och landsdel) samt möjligheten att få ett tillräckligt stort urval av elever från skolår 9 och skolår 12¹. De utvalda skolorna kontaktades först med brev och därefter per telefon. Lärarkollegiet på skolorna tog ställning till skolans medverkan och meddelade sitt beslut.

Waldorfeleverna svarade på vårt urval av frågor från Skolverkets generella enkät (se Bilaga 1) under maj och juni 2003. Enkäten skickades till nio av våra elva waldorfskolor: Kristofferskolan (Sthlm), Martinskolan (Sthlm), Björkö Friskola (Linköping), Umeå Waldorfskola, Rudolf Steinerskolan i Lund, Sophiaskolan (Simrishamn), Fredkullaskolan (Kungälv), Johannaskolan (Örebro) och Örijanskolan (Järna).² Antalet svarande waldorfelever var 196. Andelen flickor var här större än andelen pojkar: 56%. Vi kan notera att glesbygdsskolor är underrepresenterade i Skolverkets material, vilket ökar jämförbarheten med waldorfskolornas svarandegrupp eftersom dessa inte heller kommer från glesbygd.

Enkäterna till waldorfskolorna skickades till respektive klasslärare med ett följebrev där denne ombads att låta sina elever svara på enkäten under en lektionstimma. Eleverna uppmanades lägga de besvarade enkäterna i ett förslutet kuvert, för anonymitetens skull, och lärarna skickade sedan tillbaka materialet.

I enkäten fanns ingen fråga om i vilken skola eleven gick, därför redovisar vi alla skolor sammantaget. Svarsfrekvensen verkade dock från de flesta deltagande klasserna vara normal

¹ I waldorfskolan betecknas år 3 i gymnasiet som år 12, eftersom man har en tolvårig skolgång.

² I denna undersökning ingick inte Rudolf Steinerskolan i Göteborg och Solvikskolan. Den förstnämnda för att utvärderingen riktade sig enbart till skolår 9 och med denna skola hade vi avtalat att endast skolår 12 skulle medverka; den andra på grund av deras ringa elevantal i skolår 9 (5 elever).

utifrån de uppgifter vi har om antalet elever på skolorna. Ett bortfall på 3-5 elever/klass förekommer, vilket överensstämmer med normal frånvarofrekvens. Martinskolan har dock ett större bortfall på 15 elever och på Kristofferskolan fanns det två klasser i skolår 9, men vi fick bara in svar från en klass.

I enkäten ingick ett antal frågor med avsikt att fånga elevernas sociala och kulturella bakgrund (se fråga 3 – 5 resp 8 – 9 i Bilaga 1). Dessa frågor är viktiga att beakta med tanke på att våra tidigare undersökningar (Dahlin, Andersson & Langmann 2003; 2004) tyder på att waldorfelever och deras föräldrar utgör en ”särskild grupp” i socialt och kulturellt avseende. Föräldrarna är i stor utsträckning högt utbildade, de omfattar ”röd-gröna” politiska värderingar och har ofta en andlig livs- eller världsåskådning. Den enkätfråga som visade på tydligast skillnad mellan de två svarandegrupperna i detta avseende handlade om antalet böcker man hade i hemmet (fråga 9). Tabell 2 nedan redovisar fördelningen av svaren på denna fråga.

Tabell 2. Hur många böcker finns det i hemmet? Procent av resp skolform.

Antal böcker	Waldorfelever	Kommunala skolans elever	p
<i>Inga eller väldigt få</i>	0	3	<.01**
<i>10 – 50 böcker</i>	3	16	
<i>50 – 200 böcker</i>	28	38	
<i>200 – 500 böcker</i>	37	27	
<i>Fler än 500 böcker</i>	32	16	

Nästan 70% av waldorfeleverna hade fler än 200 böcker i hemmet, motsvarande siffra för de kommunala eleverna var 43%. Nästan 20% av de kommunala skolornas elever hade få böcker, från inga böcker till ca 50 böcker, bland waldorfeleverna är den andelen bara 3%.

För att få ett så bra jämförelsematerial som möjligt lyfte vi från datamaterialet bort de elever som svarade att de i hemmet hade ”inga eller väldigt få böcker (0-10 böcker)” samt de som svarade ”10-50 böcker”. Detta innebär att 3% av waldorfeleverna (6 elever) och 19% av de kommunala eleverna (ca 1000 elever) inte har tagits med i de jämförelser som redovisas i tabellerna nedan. Resultaten bygger således på jämförelser mellan 189 waldorfelever och 4 571 elever från den kommunala skolan. När dessa individer lyftes bort visade sig svarandegrupperna också bli mera likartade beträffande andelen elever med Svenska som modersmål. Skillnaderna vad gällde tillgången till bil, fritidshus, segel- eller motorbåt, dator och Internet samt morgontidning (fråga 8), som dock redan från början var tämligen marginella, blev också något mindre.

Validitet och reliabilitet

Validiteten i denna typ av jämförande studier handlar bland annat om huruvida man kan utgå ifrån att eleverna svarar i enlighet med sin genuina uppfattning (vi tillåter oss att för tillfället glömma frågan vad som i detta fall egentligen menas med ”genuin”). Det kan inte uteslutas att waldorfeleverna känner starkare solidaritet med ”sin” skola än de kommunala eleverna gör. De kan därför vara mer benägna att förskjuta sina svar åt det positiva hållet. Särskilt som de troligen är medvetna om att deras skola kommer att jämföras med kommunala skolor.

En annan validitetsfråga handlar om huruvida de svarande uppfattar frågornas innebörd på samma sätt. Det kan hända att det finns generella skillnader mellan waldorfelever och

kommunala elevers sätt att förstå frågornas innehåll och betydelse. Det vet vi dock inte något om. Det kan också finnas skillnader i de båda undersökningsgruppernas sätt att besvara enkätfrågor överhuvudtaget. Man vet t ex att vissa grupper kan vara mer villiga eller benägna att använda ytterlighetspunkterna på en graderad svarsskala. Det är inte otänkbart att den höga grad av självkänsla och frimodighet som tidigare observerats hos waldorfelever (Skolverket, 1995; Dahlin, Andersson & Langmann, 2003) bidrar till en sådan benägenhet.

Slutligen skapar den ojämna könsfördelningen bland waldorfeleverna i vår undersökning en viss osäkerhet i jämförelserna. Att andelen flickor i waldorfelevgruppen var drygt 10% större kan ha påverkat svarsbilden.

Resultaten av våra jämförelser måste alltså ses mot bakgrund av dessa tänkbara svagheter i undersökningen.

Elevernas fritidsaktiviteter och datoranvändande

Generellt sett var varken waldorfeleverna eller de kommunala eleverna särskilt aktiva i föreningar av olika slag (Tabell 3 nedan). Det fanns dock en del statistiskt signifikanta skillnader: waldorfeleverna var i något större utsträckning aktiva inom politiskt eller elevfackligt arbete samt inom intresseföreningar. De var också mer aktiva när det gäller kultur, 31 % av dem deltog i sådana möten/aktiviteter minst en gång i veckan jämfört med 17 % av de kommunala eleverna. När det gäller idrottsföreningar var dock båda grupperna relativt aktiva, 37-45 % ägnade sig åt det minst en gång i veckan.

Tabell 3. Elevernas deltagande i föreningsaktiviteter; w = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av respektive elevgrupp.

Förening	Varje dag		Varje vecka		Varje månad		Varje år		Aldrig		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>Partipolitiskt eller elevfacklig</i>	1	1	6	3	7	4	6	4	80	88	<.01**
<i>Intresseförening för en viss sak</i>	2	1	5	4	8	4	10	6	75	85	<.01**
<i>Idrottsförening</i>	8	15	29	30	6	4	8	8	49	43	>.05
<i>Kulturförening</i>	2	2	29	15	6	3	10	6	53	74	<.01**

Waldorfeleverna sysslade i större utsträckning regelbundet med konstnärlig verksamhet som målning, keramik o likn (se Tabell 4). Av de kommunala eleverna ägnade sig 43% aldrig åt sådan verksamhet, mot 29% av waldorfeleverna ($p < .01$). Det var dock ingen skillnad när det gällde att arbeta med händerna för mer praktiska syften, dvs snickra, sy, mecka m m. Ungefär hälften av eleverna i båda grupperna gjorde detta regelbundet. När det gäller idrottsutövande så sportade de kommunala eleverna mer varje dag, 30 respektive 24%, medan waldorfeleverna sportade mer varje vecka, 53 resp 43%. Sammantaget idrottade waldorfeleverna dock mer än vad de kommunala eleverna gjorde ($p < .01$).

Tabell 4. I vilken utsträckning man ägnar sig åt praktiskt arbete, konstnärlig verksamhet och idrott. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av respektive elevgrupp.

	Varje dag		Varje vecka		Varje månad		Varje år		Aldrig		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>Arbetar med händerna</i>	7	6	20	20	25	24	27	28	21	22	>.05
<i>Konstnärlig verksamhet</i>	9	5	28	16	17	16	17	20	29	43	<.01**
<i>Idrottar, friluftsliv</i>	24	30	53	43	14	11	5	7	4	9	<.01**
<i>Går på sportevenemang</i>	3	4	7	13	21	24	32	31	37	28	>.05

Både waldorfelevorna och de kommunala eleverna lyssnade i hög grad på musik varje dag, närmare 90 %, och nästan hälften av dem spelade något instrument (Tabell 5). Tre fjärdedelar av eleverna i båda grupperna var också flitiga kulturkonsumenter – minst en gång i månaden gick de på bio, teater, utställningar m m.

Tabell 5. I vilken utsträckning man ägnar sig åt musik, bio, teater o likn. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av respektive elevgrupp.

	Varje dag		Varje vecka		Varje månad		Varje år		Aldrig		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>Lyssnar på musik</i>	87.5	88.5	12	9	0	1	0.5	0.5	0	1	>.05
<i>Spelar musik</i>	29	25	20	17	9	11	13	11	29	36	>.05
<i>Går på bio, teater, utställningar</i>	1	1	6	7	71	61	21	28	1	3	>.05

Waldorfelevorna läste i större utsträckning än de kommunala eleverna böcker och/eller facktidskrifter, 62% av waldorfelevorna och 53% av de kommunala eleverna läste detta minst en gång i veckan (Tabell 6). I gengäld läste de kommunala eleverna i större utsträckning serietidningar och/eller veckotidningar, 60 resp 45% läste detta minst en gång i veckan. Både grupperna tittade ofta på TV/DVD/video (över 90 % varje dag eller varje vecka). Dock såg de kommunala eleverna mer på TV/DVD/video varje dag, 79 resp 64 % ($p < .01$).

Tabell 6. I vilken utsträckning man ägnar läser och ser på TV, video olikn. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av respektive elevgrupp.

	Varje dag		Varje vecka		Varje månad		Varje år		Aldrig		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>Läser böcker eller facktidskrifter</i>	25	22	37	31	24	22	9	13	5	12	<.05*
<i>Läser serietidningar/veckotidningar</i>	13	18	32	42	32	26	16	8	7	6	<.01**
<i>Ser på TV, video, DVD</i>	64	79	30	18	5	2	0.5	0.5	0.5	0.5	<.01**

Waldorfeleverna använde datorer i mindre omfattning än vad de kommunala eleverna gjorde (Tabell 7). 23 % av waldorfeleverna använde någorlunda regelbundet dator i skolan eller hemma i samband med skolarbete. Motsvarande siffror för de kommunala eleverna var 38-42%. Skillnaden är statistisk signifikant ($p < .01$).

Tabell 7. Var och hur ofta man använder dator. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av respektive elevgrupp.

	Nästan varje dag		Några gånger per vecka		Mellan en gång i veckan och en gång i månaden		Mindre än en gång i månaden		Aldrig eller nästan aldrig		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>I skolan</i>	8	14	15	28	18	30	23	13	36	15	<.01**
<i>Hemma i samband med skolarbete</i>	5	10	18	28	33	37	26	16	18	9	<.01**
<i>Hemma på min fritid</i>	50	65	26	22	12	7	5	3	7	3	<.01**
<i>På bibliotek på min fritid</i>	0	3	2	7	8	14	22	19	68	57	<.01**
<i>På bibliotek i samband med skolarbete</i>	0.5	2	0.5	5	3	11	15	19	81	63	<.01**

Hälften av waldorfeleverna använde dock datorer nästan varje dag hemma på sin fritid. Motsvarande siffra för de kommunala eleverna var 65 %. De kommunala elever använde sig mer av bibliotekets datorer, både när det gällde skolarbete och fritid: 17% av de kommunala eleverna och 3% av waldorfeleverna svarade att de ”nästan varje dag” eller ”några gånger per vecka” använde sig av bibliotekets datorer till skolarbete och fritid. Detta trots att båda grupperna uppgav sig ha nästan lika stor tillgång till dator med Internet i hemmet (94 % av de kommunala eleverna och 92 % av waldorfeleverna).

Kommunala elever använde datorer till *olika* aktiviteter i något högre grad, jämfört med waldorfeleverna (Tabell 8). Det dagliga aktivitetsmönstret var dock likartat för de båda grupperna. Det var främst för att e-posta och chatta som eleverna använde datorerna varje dag. 62 % av waldorfeleverna och 78 % av de kommunala eleverna kommunicerade via nätet ”nästan varje dag” eller ”några gånger per vecka”. Eleverna använde också datorerna till spel. Drygt en tredjedel av waldorfeleverna och nästan hälften av de kommunala eleverna spelade datorspel nästan varje dag eller några gånger per vecka. Minst vanligt var att använda datorn som skrivredskap, de kommunala eleverna gjorde dock det i signifikant större omfattning ($p < .01$).

Tabell 8. Vad man använde datorn till. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av respektive elevgrupp.

	Nästan varje dag		Några gånger per vecka		Mellan en gång i veckan och en gång i månaden		Mindre än en gång i månaden		Aldrig eller nästan aldrig		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>Söka eller hämta information från Internet</i>	14	16	29	38	33	33	19	10	5	3	<.01**
<i>Kommunikation via Internet, e-post, chat</i>	36	52	26	26	16	10	10	5	12	7	<.01**
<i>Spel</i>	20	27	16	20	15	17	19	14	30	22	<.01**
<i>Skriva</i>	3	7	22	26	24	38	27	16	24	13	<.01**

Elevernas upplevelser av skolan

Skolmaten och matsalen

Vad gäller elevernas matvanor fanns det ingen större skillnad mellan elevernas svar på frågan ”Hur ofta äter du skollunch?”: 64% av eleverna från den kommunala skolan och 69% av waldorfeleverna svarade att de åt skollunch varje dag (Tabell 9). Endast 4% av waldorfeleverna och 7% av de kommunala eleverna svarade att de sällan eller aldrig åt skolans lunch. Däremot fanns vissa skillnader i hur ofta man åt frukost hemma. Waldorfeleverna tycktes i något mindre utsträckning än de kommunala eleverna hoppa över att äta frukost hemma. 78% av waldorfeleverna respektive 71% av de kommunala eleverna svarade att de äter frukost hemma varje dag. Bland waldorfeleverna svarade 5% att de sällan eller aldrig åt frukost hemma. Motsvarande siffra för de kommunala eleverna var 11 %. Dessa skillnader är statistiskt signifikanta ($p < .05$).

Tabell 9. Hur ofta man äter frukost hemma och hur ofta man äter skollunch. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av respektive elevgrupp.

	Varje dag		3-4 ggr/veckan		1-2 ggr/veckan		Sällan		Aldrig		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>Hur ofta äter du frukost hemma?</i>	78	71	14	12	3	6	3	6	2	5	<.05*
<i>Hur ofta äter du skollunch?</i>	69	64	20	23	7	6	3	5	1	2	>.05

Trots att det inte tycktes finnas några större skillnader mellan hur ofta waldorfeleverna och de kommunala eleverna åt skolans lunch, ansåg betydligt fler av waldorfeleverna att maten på skolan var bra. Hela 64% av waldorfeleverna ansåg att maten på skolan ofta eller alltid var bra. Motsvarande siffra för de kommunala eleverna var 45% (Tabell 10). Waldorfeleverna upplevde även i högre grad än de kommunala eleverna att det ofta eller alltid var lugn och ro i skolans matsal (67 % respektive 51 %). Skillnaderna är statistiskt signifikanta ($p < .001$).

Tabell 10. Är det lugn och ro i skolans matsal? Är maten på din skola bra? W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av respektive elevgrupp.

	Alltid eller nästan alltid		Ofta		Sällan		Aldrig eller nästan aldrig		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	
Är det lugn och ro i skolans matsal?	26	13	41	38	28	37	5	12	<.001***
Är maten på din skola bra?	20	10	44	35	25	36	11	19	<.001***

På frågan vad eleverna åt vid de tillfällen då de hoppade över skollunchen svarade 42% av waldorfeleverna att de åt av skollunchens tillbehör (Tabell 11). Motsvarande siffra för de kommunala eleverna var 33%. Bland de kommunala eleverna var det vanligare att eleverna istället köpte hamburgare eller annan mat, gick hem och åt eller köpte godis. Däremot fanns det inga större skillnader mellan de elever som istället åt ingenting eller åt av medhavd matsäck. En större andel av waldorfeleverna svarade att de aldrig hoppar över skollunchen, jämfört med de kommunala eleverna (34 % respektive 24 %).

Tabell 11. Vid de tillfällen då du hoppar över skollunchen, vad äter du då? Procent av respektive elevgrupp.

	Waldorfelever	Kommunala elever
Jag hoppar aldrig över skollunchen	34	24
Äter av tillbehör, t.ex. mjölk, smörgås, sallad	42	33
Äter ingenting	11	16
Går hem och äter	4	12
Köper hamburgare eller annan mat	4	15
Köper godis	4	10
Äter medhavd matsäck	1	1

Upplevelser av skolan

Ättio procent av båda elevgrupperna trivdes mycket eller ganska bra i sin skola (Tabell 12). Waldorfeleverna hade dock i större utsträckning valt alternativet: ”mycket bra”: 47% resp 34% ($p < .05$). Waldorfeleverna verkade också trivas bättre med skolarbetet: 76% av waldorfeleverna tyckte att det var mycket eller ganska bra, jämfört med 65% av de kommunala eleverna ($p < .01$).

När det gällde trivsel med andra elever och med lärarna var det dock ingen skillnad mellan elevgrupperna. En mycket stor andel, från 77-90%, trivdes både med sina skolkamrater och både med sina lärare.

Waldorfeleverna ansåg i mycket större utsträckning än de kommunala eleverna att skolans lokaler var trivsamma och fina (Tabell 13). Hela 89% av waldorfeleverna svarade ”stämmer mycket bra/ganska bra” på detta påstående, men bara 53% av de kommunala eleverna kunde hålla med om det.

Tabell 12. Hur man trivs i skolan. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av respektive elevgrupp.

Hur trivs du...	Mycket bra		Ganska bra		Varken bra eller dåligt		Ganska dåligt		Mycket dåligt		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>I skolan du går</i>	47	36	34	44	14	13	4	4	1	3	<.05*
<i>Med andra elever</i>	50	50	40	40	6	7	3	2	1	1	>.05
<i>Med lärarna</i>	32	27	50	50	11	16	5	4	2	3	>.05
<i>Med skolarbetet</i>	26	16	50	49	17	23	5	7	2	5	<.01**

Tabell 13. ”Skolans lokaler är trivsamma och fina.” Procent av respektive elevgrupp.

	Waldorfelever	Kommunala elever	p
<i>Stämmer mycket bra</i>	48	9	<.01* *
<i>Stämmer ganska bra</i>	41	44	
<i>Stämmer ganska dåligt</i>	9	33	
<i>Stämmer mycket dåligt</i>	2	14	

Upplevelser av lärarnas/skolans krav

Nästan 30% av de kommunala eleverna tyckte att det krävdes något eller mycket mer av dem än de klarat av. Motsvarande siffra för waldorfeleverna var 13 % (Tabell 14). När det gällde motsatsen, för låga krav, var skillnaden mellan grupperna mindre: 18% av waldorfeleverna tyckte att det hade krävts något eller alldeles för lite av dem, medan motsvarande siffra för de kommunala eleverna var 12 %. Skillnaden i denna fråga är statistiskt signifikant ($p < .01$).

Tabell 14. Hur tycker du att man på din skola tagit hänsyn till din egen förmåga? Procent av respektive elevgrupp.

Man har krävt...	Waldorfelever	Kommunala elever	p
<i>mycket mer än jag klarat av</i>	2	6	<.01**
<i>något mer än jag klarat av</i>	11	23	
<i>ungefär så mycket som jag klarat av</i>	69	59	
<i>något för lite av mig</i>	15	9	
<i>alldeles för lite av mig</i>	3	3	

Vidare upplevde 86% av waldorfeleverna att många eller alla elever som behöver extra stöd och hjälp också får det (Tabell 15). Bland de kommunala eleverna var motsvarande siffra 59% ($p < .01$).

Tabell 15. Om man har svårt att hänga med i undervisningen – hur är det då på din skola? Procent av respektive elevgrupp.

	Waldorfelever	Kommunala elever	p
<i>Man får klara sig mest på egen hand. Det verkar som om skolan inte bryr sig så mycket om dem som har det besvärligt</i>	2	9	<.01**
<i>Några enstaka elever kan få hjälp på skolan</i>	12	32	
<i>Många av de elever som har svårigheter får hjälp på skolan</i>	43	42	
<i>Skolan stödjer och hjälper alla elever som har det besvärligt</i>	43	17	

Waldorfeleverna upplevde i större utsträckning att deras lärare engagerade sig i elevernas läs-, skriv- och räknefärdigheter, jämfört med de kommunala eleverna (Tabell 16). 95 % av waldorfeleverna menade att de flesta eller många lärare brydde sig om deras kunskaper i läsning, skrivning och räkning, motsvarande siffra för de kommunala eleverna var 81% ($p < .01$).

Tabell 16. Hur noga är lärarna på din skola med att alla elever kan läsa, skriva och räkna så bra att de klarar sig i livet? Procent av respektive elevgrupp.

	Waldorfelever	Kommunala elever	p
<i>Nästan inga lärare bryr sig</i>	0.5	3	<.01**
<i>Några enstaka lärare bryr sig</i>	4.5	16	
<i>Rätt många lärare bryr sig</i>	23	34	
<i>De flesta lärare bryr sig</i>	72	47	

Bland waldorfeleverna ansåg 94% att alla eller de flesta lärare lade vikt vid att eleverna skulle få goda ämneskunskaper (Tabell 17). Bland de kommunala eleverna var denna siffra något lägre, 87%. 78% av waldorfeleverna ansåg även att alla eller de flesta lärare lade vikt vid att eleverna ska känna nyfikenhet och tycka att det är roligt att lära. Även denna siffra var något lägre bland de kommunala eleverna, 67%. Skillnaderna är statistiskt signifikanta ($p < .01$).

Däremot fanns det inga större skillnader mellan waldorfeleverna och de kommunala elevernas svar på frågorna hur många lärare som lägger vikt vid att eleverna blir väl förberedda för arbetslivet respektive att studera vidare. Över 70% i båda skolformerna svarade att alla eller de flesta lärare lägger vikt vid att förbereda dem för arbetslivet. Något fler, 80%, svarade att alla eller de flesta lärarna lägger vikt vid att förbereda dem för att studera vidare.

Tabell 17. Hur många av dina lärare lägger vikt vid följande i undervisningen? W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av respektive elevgrupp.

	Alla lärare		De flesta lärare		Några lärare		Ingen lärare		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>Att vi får bra kunskaper i skolans ämnen</i>	49	39	45	48	5	11	1	2	<.01**
<i>Att vara nyfikna och tycka att det är roligt att lära oss</i>	27	19	51	48	20	28	2	5	<.01**
<i>Att vi blir bra förberedda för arbetslivet</i>	28	24	47	48	21	25	4	3	>.05
<i>Att vi blir bra förberedda för att studera vidare</i>	33	29	48	51	18	18	1	2	>.05

Uppfattningar om det man lärt sig i skolan

Både waldorfeleverna och de kommunala eleverna ansåg att påståendet ”jag kommer senare i livet att ha stor nytta av det jag lär mig i skolan” stämmer mycket eller ganska bra, 92 resp. 90% (Tabell 18). Waldorfeleverna tyckte dock i större utsträckning att påståendet stämde *mycket* bra, 51% jämfört med 40 % ($p < .05$).

Tabell 18. Jag kommer senare i livet att ha stor nytta av det jag lär mig i skolan. Procent av respektive elevgrupp.

	Waldorfelever	Kommunala elever	p
<i>Stämmer mycket bra</i>	51	40	<.05*
<i>Stämmer ganska bra</i>	41	50	
<i>Stämmer ganska dåligt</i>	6	8	
<i>Stämmer mycket dåligt</i>	2	2	

Vad gäller elevernas bedömning av vad de har lärt sig under de senaste åren i skolan fanns inga större skillnader mellan de båda gruppernas svar (Tabell 19). Över 80% av eleverna från båda skolformerna tyckte att det stämde mycket eller ganska bra att de under de senaste åren fått lära sig att arbeta tillsammans med andra, att ta reda på saker de vill veta mer om, att diskutera, att lyssna på andra och säga vad de tycker samt fått lära sig av det de gjort för att göra det ännu bättre nästa gång. Vidare ansåg runt 70% av eleverna i båda grupperna att de hade fått lära sig hur de kan komma fram till en bra lösning på ett problem och hur de kritiskt kan granska och värdera information av olika slag. Cirka 90% av eleverna från båda skolformerna ansåg även att de under de senaste åren fått lära sig sådant som varit nyttigt att lära sig.

Däremot skiljde sig de båda elevgrupperna i sin upplevelse av om man hade fått lära sig saker man är intresserad av. Hela 81% av de kommunala eleverna svarade ”stämmer mycket bra” eller ”stämmer ganska bra” på detta påstående. Motsvarande siffra för waldorfeleverna var 72%. Skillnaden är statistiskt signifikant ($p < .01$).

Tabell 19. "När jag tänker tillbaka på de senaste åren i skolan så har jag..." W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av respektive elevgrupp.

	Stämmer mycket bra		Stämmer ganska bra		Stämmer ganska dåligt		Stämmer mycket dåligt		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	
Lärt mig arbeta tillsammans med andra	30	27	55	54	13	15	2	4	>.05
Lärt mig ta reda på saker jag vill veta mer om	32	30	47	52	19	15	2	3	>.05
Lärt mig diskutera, lyssna på andra och säga vad jag tycker	33	32	50	48	13	16	4	4	>.05
Lärt mig hur man kan komma fram till en bra lösning på ett problem	19	21	60	53	20	21	2	5	>.05
Lärt mig av det jag gjort för att göra ännu bättre nästa gång	32	26	55	57	12	14	1	3	>.05
Lärt mig kritiskt granska och värdera information av olika slag	23	19	51	50	24	26	2	5	>.05
Fått lära mig om det jag är intresserad av	22	30	50	51	24	15	4	4	<.01**
Fått lära mig sådant som varit nyttigt att lära sig	36	37	57	51	5	9	2	3	>.05

Waldorfeleverna och de kommunala eleverna skilde sig i sina upplevelser av skolans undervisning under de senaste åren (Tabell 20). Över 80% av waldorfeleverna mot 67% av de kommunala eleverna kände att de under de senaste åren hade fått tänka och arbeta på sitt eget sätt. Vidare kände 77% av waldorfeleverna att de har fått dela med sig om vad de vet och varit med om. Motsvarande siffra för de kommunala eleverna var 68%. 86% av waldorfeleverna upplevde även att de under de senaste åren hade kunnat hänga med i studietakten utan bekymmer. Även denna siffra var något lägre bland de kommunala eleverna, 79 %. Skillnaderna är statistiskt signifikanta ($p < .05$, ibland $< .01$).

Tabell 20. "När jag tänker tillbaka på de senaste åren i skolan så har jag..." W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av respektive elevgrupp.

När jag tänker tillbaka på de senaste åren i skolan så har jag...	Stämmer mycket bra		Stämmer ganska bra		Stämmer ganska dåligt		Stämmer mycket dåligt		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	
Fått tänka och arbeta på mitt eget sätt	26	14	57	53	15	28	2	5	<.01**
Fått dela med mig om vad jag vet och varit med om	27	20	50	48	21	26	2	6	<.05*
Kunnat hänga med i studietakten utan bekymmer	40	29	46	50	12	17	2	4	<.01**
Känt att jag blivit bättre och bättre	42	33	46	52	10	13	2	2	>.05
Känt nyfikenhet och lust att lära mig	17	17	57	47	20	29	6	7	<.05*

Waldorfelevorna tycks även i något högre grad ha känt en nyfikenhet och lust att lära sig under de senaste åren i skolan jämfört med de kommunala eleverna. Närmare tre fjärdedelar av waldorfelevorna mot 64% av de kommunala eleverna svarade ”stämmer mycket bra” eller ”stämmer ganska bra” på påståendet ”Under de senaste åren i skolan har jag känt nyfikenhet och lust att lära mig”. Ett större antal av waldorfelevorna kände även att de under de senaste åren hade blivit bättre och bättre, jämfört med de kommunala eleverna: 42% av waldorfelevorna och 33% av de kommunala eleverna ansåg att påståendet ”Under de senaste åren i skolan har jag blivit bättre och bättre” stämde mycket bra. Skillnaden är dock inte statistiskt signifikant.

Slutligen redovisar vi resultaten på fråga 18 i enkäten, som handlar om hur eleverna förhåller sig till varandra. Waldorfelevornas svar tenderade här att uttrycka en större tolerans mot varandra (Tabell 21). En större andel, 81%, tyckte att ”var och en får vara som den är”, jämfört med 63% av de kommunala eleverna. Det verkar som om waldorfelevorna inte jämförde sig på samma sätt med sina klasskamrater. De tycks framför allt inte se ner på en klasskamrat som är duktig i skolan i lika stor utsträckning som de kommunala eleverna gjorde.

Tabell 21. Hur behandlar eleverna i din klass en klasskamrat som är duktig i skolan? Procent av respektive elevgrupp.

Hur behandlar etc	Waldorfelever	Kommunala elever	p
<i>De tycker inte om det. De visar honom/henne att de inte gillar sånt</i>	1	10	<.01**
<i>De tycker nog inte om det, men de visar inte att de ogillar det.</i>	9	15	
<i>Var och en får vara som den är. Det är varje elevs ensak om man är duktig</i>	81	63	
<i>De ser upp till den som är duktig.</i>	9	12	

Sammanfattning och diskussion av fritidsaktiviteter och attityder till skolan

Vad gäller fritidsaktiviteter fann vi att waldorfeleverna i större utsträckning än de kommunala eleverna deltog i kulturföreningar och ägnade sig åt konstnärlig verksamhet. De var också något mer aktiva i politiska föreningar och intresseföreningar. De läste i större omfattning böcker samt använde i mindre grad datorer (både i skolan och på fritiden) trots att de hade samma tillgång till dem som de kommunala eleverna. Allt detta är i överensstämmelse med waldorfpedagogiska värderingar, enligt vilka konstnärlig och kulturell verksamhet är väsentliga för människans personliga utveckling, medan man däremot inte anser datoranvändandet ha särskilt goda effekter på ungas utveckling (Schuberth, 1990).

Men det är inte bara den ”andliga spisen” som är viktig; waldorfeleverna tycks också vara lite mer noga med vad de äter: de hoppar mer sällan över frukosten hemma och de äter mer sällan godis och hamburgare om de hoppar över skollunchen. Detta kan hänga samman med att det på waldorfskolor sällan finns kiosk eller elevcafeteria av den typ som blivit vanlig på kommunala skolor.

Waldorfeleverna trivs i större utsträckning bra med sina lärare och med skolarbetet, de tycker också bättre om sin skolas fysiska miljö. Det senare kan vara effekten av den vikt man i waldorfpedagogiken lägger på skolans arkitektur, både den yttre och den inre. Waldorfskolornas arkitektur har av den anledningen nyligen uppmärksammats i ett projekt vid Arkitekturskolan, se Bjurström & Ståhlbom (2002). Att waldorfeleverna generellt sett trivdes bättre i skolan kan möjligen även sammanhålla med deras till stora delar gemensamma (sub)kulturella bakgrund. Den kommunala skolans elever har en mer blandad bakgrund, som kan bli grogrund för friktioner och konflikter, vilka bidrar till mindre trivsel.

Waldorfeleverna instämde i större omfattning att det de lärt sig i skolan var nyttigt för framtiden. De kände i större utsträckning att studietakten och skolans krav stämde med vad de klarade av. De menade också i större omfattning än kommunala elever att svaga elever fick det stöd de behövde och att lärarna engagerade sig i att de tillägnade sig basfärdigheterna läsa, skriva och räkna.

Waldorfeleverna kände dock i mindre utsträckning att det de fått lära sig stämde med deras egna intressen. Det kan bero på att waldorfskolan inte i lika hög grad strävar efter att anpassa undervisningen till elevernas personliga intressen. Istället månar man i waldorfskolan om att ge eleverna allmänbildning och kulturarv samt vill väcka *nya* intressen hos dem. Bristen på överensstämmelse tycks inte heller ha inverkat nämnvärt på elevernas upplevelser av själva undervisningen. Waldorfpedagogiken med dess speciella undervisningsform kan vara en av anledningarna till att en större andel av waldorfeleverna upplevde att de fått tänka och arbeta på sitt eget sätt och att de har fått dela med sig av vad de vet och varit med om. Pedagogiken och arbetssätten kan också vara bidragande faktorer till att de i större omfattning kände nyfikenhet och lust att lära sig; kanske också till att toleransen för ”duktiga” elever tycks vara större än bland den kommunala skolans elever (innehörden i ”duktig” kan dock vara olika i de två skolformerna).

Sammantaget ger detta en bild av att waldorfeleverna i större omfattning upplever sin skolgång som positiv jämfört med de kommunala eleverna (och då har vi ändå hjälpligt korrigerat för den sociala bakgrundens inverkan på skolupplevelsen genom att ta hänsyn till antalet böcker i hemmet). Resultaten ger ett intryck av att waldorfelevernas basförutsättningar

för lärande generellt är bättre i det avseendet att de uppskattar sin skolas miljö, får mer näringsrik och regelbunden kost, känner mindre stress i form av för höga krav och upplever att de får den hjälp de behöver. Det betyder naturligtvis inte att det inte finns kommunala skolor där eleverna kan uppleva samma goda förutsättningar för sina studier.

Uppfattningar om undervisningen i Svenska, Engelska och Matematik

Svarsgruppernas sammansättning

I waldorfskolorna var antalet svarande på enkäterna om uppfattningar om undervisningen i Svenska 169, i Engelska 180 och i Matematik 146 elever. Tabell 22 nedan redovisar svarsfördelningen vid varje waldorfskola.

Tabell 22. Fördelningen av svar från waldorfskolorna på de tre ämnesenkäterna i Svenska, Engelska och Matematik.

Skola	Svenska			Engelska			Matematik		
	Möjliga svar (Antal)	Svar (Antal)	Bortfall (%)	Möjliga svar (Antal)	Svar (Antal)	Bortfall (%)	Möjliga svar (Antal)	Svar (Antal)	Bortfall (%)
Kristofferskolan	57	49	14	57	52	9	57	-	100
Martinskolan	23	22	4	23	23	0	23	21	9
Örjanskolan	28	-	100	28	17	39	28	25	11
Umeå Waldorfskola	25	21	16	25	21	16	25	22	12
Johannaskolan	22	20	9	22	16	27	22	-	100
R.S-skolan i Lund	16	15	6	16	15	6	16	16	0
Sophiaskolan	20	20	0	20	15	25	20	20	0
Björkö Friskola	24	22	8	24	21	12	24	22	8
Fredkullaskolan	25	-	100	25	-	100	25	20	20
Summa	240	169	30	240	180	25	240	146	39

Bortfallet i Svenska uppgick till 30%, i Engelska till 25% och i Matematik till 39%. De relativt stora bortfallen beror på att hela skolklasser i vissa fall inte svarade (en klass' svar kom in för sent). De flesta skolor hade dock ett normalt bortfall på några elever per klass.

Tidigare forskning på skolans område har visat att föräldrarnas utbildningsnivå nästan alltid har en stark inverkan på elevernas attityder till eller uppfattningar om undervisningen. Våra tidigare undersökningar (Dahlin, Andersson & Langmann 2003; 2004) har vidare visat att ca 80% av waldorfföräldrarna har någon form av eftergymnasial utbildning. Den motsvarande andelen av de kommunala elevernas föräldrar är betydligt lägre. För att få ett så bra jämförelsematerial som möjligt tog vi därför bort de kommunala elever vars föräldrar inte hade någon eftergymnasial utbildning från datamaterialet. Drygt hälften av de kommunala eleverna har sålunda inte tagits med i de jämförelser som redovisas i denna del av undersökningen. Resultaten bygger alltså på jämförelser mellan 146-180 waldorfelever och de ca 2 600 elever från den kommunala skolan, vars föräldrar (en eller båda) hade en eftergymnasial utbildning.³

I det resulterande urvalet visade sig ungefär 90%, lite mer för waldorfeleverna och lite mindre för de kommunala eleverna, tala Svenska med sina föräldrar, se Tabell 23 nedan.

³ Konsekvenserna av att inte räkna med de kommunala elever vars föräldrar inte hade eftergymnasial utbildning blev olika på olika områden. I *attityderna* till de olika ämnena försvann flera signifikanta skillnader mellan de båda elevgrupperna, medan det däremot uppkom fler sådana skillnader när det gällde *skattningen av den egna förmågan* att lösa uppgifter och problem, se nedan Tabell 30 – 33.

Tabell 23. Andelen waldorfelever och kommunala elever med Svenska som modersmål. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av resp elevgrupp.

	Svenska		Annat språk		Hur ofta talar Du annat språk		Nästan alltid		Ibland	
					Alltid					
	w	k	w	k	w	k	w	k	w	k
Vilket språk talar du med din mamma?	94	87	6	13	10	19	10	16	80	65
Vilket språk talar du med din pappa?	90	89	10	11	35	21	18	17	47	62

I denna del av undersökningen har vi inga uppgifter om könsfördelningen bland waldorfeleverna, då vi tyvärr glömde att ta med den frågan i våra enkäter.

Attityder till ämnena Svenska, Engelska och Matematik

Vissa enkätfrågor var desamma för alla tre ämnena. De handlade om intresset för ämnet, vad kunskap i ämnet kan användas till, om det är för mycket eller för lite tid i ämnet, om man tycker att det är svårt etc. Tabell 24 nedan visar resultaten på denna typ av frågor sammanställda i en gemensam tabell.

En övervägande del av både waldorfeleverna och de kommunala eleverna tyckte att ämnena är intressanta. Engelskan var dock mest intressant och Matematiken minst intressant i båda elevgrupperna. Elevernas uppfattning om hur viktigt det är att ha bra kunskaper i de tre ämnena skiljde sig inte heller nämnvärt. Övervägande del av båda grupperna tyckte att det var mycket viktigt med bra kunskaper i Svenska, Engelska och Matematik. Det var inte heller någon skillnad i hur eleverna tolkade sina föräldrars uppfattning om hur viktiga ämnena är. Över 90% av både "waldorfföräldrarna" och de kommunala elevernas föräldrar tycks anse att Svenska, Engelska och Matematik är viktiga skolämnen.

På frågan om eleverna arbetar med Svenska, Engelska eller Matematik bara för att klara proven var skillnaderna signifikanta i alla de tre ämnena. De kommunala eleverna har i större utsträckning svarat att det "stämmer mycket bra/ganska bra". I Svenska har 33% av de kommunala eleverna och 15% av waldorfeleverna svarat att de arbetar med svenskämnet bara för att klara proven ($p < .01$). I Engelska har 24% av de kommunala eleverna och 12% av waldorfeleverna svarat att de arbetar med Engelskan bara för att klara proven ($p < .01$). Slutligen har 44% av de kommunala eleverna och 31% av waldorfeleverna svarat att de arbetar med Matematiken enbart för att klara proven ($p < .01$). Engelska verkar dock vara det ämne som både grupperna "gillar" mest att arbeta med, dvs att det inte bara handlar om att klara proven. Matematiken däremot verkar vara ett ämne som båda elevgrupperna i större utsträckning arbetade med bara för att klara proven.

Tabell 24. Elevernas svar på gemensamma attitydfrågor om Svenska, Engelska och Matematik. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av resp elevgrupp.

Här kommer några frågor om Engelska, Matematik och Svenska.	Stämmer mycket bra		Stämmer ganska bra		Stämmer ganska dåligt		Stämmer mycket dåligt		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>Engelska</i> intresserar mig	51	48	40	41	8	9	1	2	>.05
<i>Matematik</i> intresserar mig	26	21	38	39	26	27	10	12	>.05
<i>Svenskämnet</i> intresserar mig	33	28	51	49	14	18	2	5	>.05
Jag tycker det är viktigt att ha bra kunskaper i <i>Engelska</i>	87	80	12	18	1	1	0	1	>.05
Jag tycker det är viktigt att ha bra kunskaper i <i>Matematik</i>	56	52	38	41	4	5	2	2	>.05
Jag tycker det är viktigt att ha bra kunskaper i <i>Svenska</i>	67	63	30	31	3	4	0	1	>.05
De vuxna jag bor tillsammans med tycker att <i>Engelska</i> är viktigt	64	64	33	32	3	3	0	1	>.05
De vuxna jag bor tillsammans med tycker att <i>Matematik</i> är viktigt	53	54	40	39	6	5	1	1	>.05
De vuxna jag bor tillsammans med tycker att <i>svenskämnet</i> är viktigt	52	54	41	40	7	5	0	1	>.05
Jag arbetar med <i>Engelska</i> bara för att klara proven	2	8	10	16	37	41	51	35	<.01**
Jag arbetar med <i>Matematik</i> bara för att klara proven	7	14	24	30	36	39	33	17	<.01**
Jag arbetar med <i>svenskämnet</i> bara för att klara proven	2	10	13	23	45	43	40	24	<.01**
Kunskap i <i>Engelska</i> kommer jag att behöva för att klara mina fortsatta studier	44	58	47	34	7	7	2	1	<.01**
Kunskap i <i>Matematik</i> kommer jag att behöva för att klara mina fortsatta studier	52	52	32	35	12	10	4	3	>.05
Kunskap i <i>Svenska</i> kommer jag att behöva för att klara mina fortsatta studier	46	57	42	35	11	7	1	1	<.05*
Kunskap i <i>Engelska</i> är bra för det jag tänker arbeta med i framtiden	38	42	45	40	14	15	3	3	>.05

<i>Kunskap i Matematik är bra för det jag tänker arbeta med i framtiden</i>	22	27	32	40	36	23	10	10	<.01**
<i>Kunskap i Svenska är bra för det jag tänker arbeta med i framtiden</i>	27	35	43	42	21	19	9	4	<.05*
<i>Jag är ofta borta från Engelskan</i>	0	3	3	5	14	14	83	79	>.05
<i>Jag är ofta bort från Matematiken</i>	0	3	5	5	17	15	78	77	>.05
<i>Jag är ofta bort från svensklektionerna</i>	2	2	2	5	10	11	86	82	>.05
<i>Det är för lite tid i Engelska</i>	10	14	31	31	52	40	7	15	<.01**
<i>Det är för lite tid i Matematik</i>	8	7	30	23	46	44	16	26	<.05*
<i>Det är för lite tid i svenskämnet</i>	5	7	25	22	57	49	13	22	<.05*
<i>Det är för mycket tid i Engelska</i>	2	5	5	11	52	49	41	35	<.05*
<i>Det är för mycket tid i Matematik</i>	4	8	8	18	50	49	38	25	<.01**
<i>Det är för mycket tid i svenskämnet</i>	1	7	13	18	56	51	30	24	<.01**
<i>Engelska är ett svårt ämne</i>	6	9	27	29	44	38	23	24	>.05
<i>Matematik är ett svårt ämne</i>	15	23	33	44	39	25	13	8	<.01**
<i>Svenska är ett svårt ämne</i>	4	6	18	29	48	44	30	21	<.01**

Det fanns en viss skillnad i uppfattningarna om huruvida kunskap i de tre ämnena behövs för att klara fortsatta studier eller för ett tänkt framtida arbete. De kommunala eleverna har i samtliga ämnen i större utsträckning svarat ”stämmer mycket bra”. Skillnaderna är signifikanta när det gäller kunskaper i Svenska och Engelska. 57% av de kommunala eleverna och 46% av waldorfeleverna svarade ”stämmer mycket bra” på frågan om kunskap i Svenska behövs för att klara fortsatta studier. För Engelska var motsvarande siffror 58% respektive 44%.

Vad gäller kunskapernas vikt för det som eleverna tänker arbeta med i framtiden låg Engelskan ”i topp” både bland waldorfeleverna och de kommunala eleverna. 83% av waldorfeleverna och 82% av de kommunala eleverna har svarat ”stämmer mycket/ganska bra”. När det gäller kunskap i Svenska och Matematik har dock återigen de kommunala eleverna svarat ”stämmer mycket bra” i större utsträckning ($p < .05$).

Det fanns ingen skillnad i de båda elevgruppernas uppgivna frånvaro på lektioner i dessa ämnen. På frågan om eleverna ofta är borta på Svensk-, Engelsk- eller Matematiklektionerna har över 90% av både waldorfeleverna och de kommunala eleverna svarat att de inte är det.

I enkäterna ställdes frågorna om eleverna tyckte att det är för mycket eller för lite tid i de tre ämnena. När det gäller för *mycket* tid har de kommunala eleverna i större utsträckning svarat ”stämmer mycket/ganska bra” i alla tre ämnena ($p < .01$). När det gäller för *lite* tid är det främst Engelskan som de kommunala eleverna i större utsträckning svarat ”stämmer mycket/ganska bra” ($p < .01$). Engelska är ett ämne som båda elevgrupperna verkar vilja ha mer av. 41% av waldorfeleverna och 45% av de kommunala eleverna tycker att det är för lite tid i Engelska.

Uppfattningen om hur svårt respektive ämne är skiljde sig när det gällde Matematik och Svenska. De kommunala eleverna tenderade i större omfattning att anse ämnena som svåra. I Matematik har 48% av waldorfeleverna och 67% av de kommunala eleverna svarat att det ”stämmer mycket/ganska bra” på påståendet; Matematik är ett svårt ämne ($p < .01$). I Svenska har 22% av waldorfeleverna och 35% av de kommunala eleverna svarat ”stämmer mycket/ganska bra” ($p < .01$).

Specifika attitydfrågor om Matematik

Eleverna fick besvara ytterligare attitydfrågor gällande Matematik, t ex frågor om vilken nytta de tror att de kommer att ha av Matematiken, om de ger upp lätt inför svåra uppgifter, om alla elever ska räkna samma uppgifter etc. Tabell 25 nedan visar resultatet.

Tabell 25. Specifika attitydfrågor om Matematik. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av resp elevgrupp.

Här kommer några frågor om Matematik.	Stämmer mycket bra		Stämmer ganska bra		Stämmer ganska dåligt		Stämmer mycket dåligt		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>Jag tror jag kommer att ha nytta av den Matematik som jag lär mig</i>	50	40	37	45	7	12	6	3	<.01**
<i>Jag skulle vilja lära mig mer Matematik i skolan</i>	19	18	33	30	36	38	12	14	>.05
<i>För det mesta ger jag upp när jag får en svår Matematikuppgift</i>	5	10	16	24	44	45	35	21	<.01**
<i>Jag skulle ha kunnat vara bättre i Matematik om jag ansträngt mig mer</i>	13	22	44	43	28	26	15	9	<.01**
<i>Jag har fått lära mig mycket i Matematik som jag tycker är onödigt</i>	10	19	23	32	37	37	30	12	<.01**
<i>Alla i undervisningsgruppen ska räkna samma uppgifter</i>	15	17	33	35	32	29	20	19	>.05
<i>Det är viktigt att alla räknar alla uppgifter i läroboken</i>	8	10	29	26	42	40	21	24	>.05

På frågan om eleverna tror att de kommer att ha nytta av den Matematik de lär sig svarade de allra flesta, 87% av waldorfeleverna och 85% av de kommunala eleverna, att de kommer att ha det. Skillnaden mellan elevgrupperna är att waldorfeleverna i större utsträckning valt alternativet ”stämmer mycket bra”, 50% jämfört med 40% för de kommunala eleverna ($p < .01$).

Fördelningen på de olika svarsalternativen var i stort sett lika i båda elevgrupperna när det gällde frågan om man skulle vilja lära sig mer Matematik i skolan.

De kommunala eleverna tycks i något större utsträckning än waldorfeleverna ge upp när de får en svår matematikuppgift. 34% av de kommunala eleverna och 21% av waldorfeleverna har svarat att det ”stämmer mycket/ganska bra” på påståendet ”För det mesta ger jag upp när jag får en svår matematikuppgift” ($p < .01$).

På frågan om eleverna skulle kunna vara bättre i Matematik om de ansträngde sig mer har de kommunala eleverna i något större utsträckning svarat att de skulle kunna vara det. 65% av de kommunala eleverna och 57% av waldorfeleverna svarade ”stämmer mycket/ganska bra” på den frågan ($p < .01$).

Waldorfeleverna ansåg i mindre utsträckning att de lärt sig onödiga saker i Matematik. 33% av waldorfeleverna och 51% av de kommunala eleverna svarade ”stämmer mycket/ganska bra på påståendet ” Jag har fått lära mig mycket i Matematik som jag tycker är onödigt” ($p < .01$).

Det var ingen skillnad mellan waldorfeleverna och de kommunala eleverna när det gällde frågorna om att alla ska räkna samma uppgifter och att alla ska räkna alla uppgifter i boken. Fördelningen på svarsalternativen var i stort sett lika i båda grupperna.

Specifika attitydfrågor om Svenska

Även i ämnet Svenska fick eleverna besvara ytterligare attitydfrågor. Frågorna handlade till stor del om deras läs- och skrivvanor. Tabell 26 nedan visar resultatet på dessa frågor.

Attityderna till svenskämnet verkar vara ganska lika. Nästan $\frac{2}{3}$ av båda elevgrupperna ansåg att Svenska är ett roligt ämne. Drygt 40% av både waldorfeleverna och de kommunala eleverna uppgav att de tyckte om att läsa och knappt 40% uppgav att de tyckte om att skriva. Vidare upplevde drygt 70% att de förstår hur andra människor lever och tänker genom att läsa. Slutligen menade drygt hälften av båda grupperna att genom att skriva kan man förstå sina egna tankar.

Ca $\frac{1}{3}$ av både waldorfeleverna och de kommunala eleverna läste och skrev bara om de måste. Waldorfelever har dock i större utsträckning svarat ”stämmer mycket dåligt” på påståendet ”Jag skriver bara om jag måste”, 39% mot 27% ($p < .01$). Det verkar alltså som om waldorfeleverna hade lite mindre motstånd mot att skriva, jämfört med de kommunala eleverna. Den reella procentskillnaden, 12%, är dock tämligen marginell i sammanhanget.

Tabell 26. Specifika attitydfrågor om Svenska. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av resp elevgrupp.

Här kommer några frågor om Svenska.	Stämmer mycket bra		Stämmer ganska bra		Stämmer ganska dåligt		Stämmer mycket dåligt		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>Svenska är ett roligt ämne</i>	23	18	50	47	22	24	5	10	>.05
<i>Jag läser bara om jag måste</i>	10	10	17	21	29	32	44	36	>.05
<i>Att läsa är en av mina favoritsysselsättningar</i>	19	18	24	28	32	31	25	22	>.05
<i>Jag skriver bara om jag måste</i>	8	11	22	26	31	37	39	27	<.01**
<i>Att skriva är en av mina favoritsysselsättningar</i>	14	12	25	26	39	38	22	24	>.05
<i>Genom att läsa förstår jag hur andra människor lever och tänker</i>	28	25	46	50	17	20	9	5	>.05
<i>Genom att skriva förstår jag mina egna tankar</i>	22	22	33	39	31	27	14	12	>.05

Uppfattningar om undervisningsmetoderna

I enkäterna ingick frågor om hur eleverna uppfattade lärarnas sätt att undervisa. Tabell 27 nedan visar svaren från de tre ämnena sammansatta i en gemensam tabell. Upplevelsen att läraren pratar, ställer frågor och eleverna lyssnar eller svarar skiljde sig inte mellan elevgrupperna när det gäller Svenska och Matematik. I Engelska däremot fanns en skillnad där waldorfeleverna i mindre utsträckning upplevde att läraren pratar och eleverna enbart lyssnar ($p < .01$). Vi kan dock notera att merparten av undervisningstiden i alla tre ämnena upplevdes som att läraren pratar och eleverna lyssnar, både i waldorfskolorna och i de kommunala skolorna.

En stor del av undervisningstiden tycks också ägnas åt att läraren och eleverna diskuterar tillsammans i Engelska och Svenska, både i waldorfskolan och i den kommunala skolan. Det var bara i Matematiken som de kommunala eleverna i mindre utsträckning upplevde diskussioner, 52 % av de kommunala eleverna har svarat ”ofta/ibland” jämfört med waldorfelevernas 71% ($p < .01$).

Generellt sett arbetade waldorfeleverna mer i grupp och följaktligen mindre var för sig. Den största skillnaden var återigen i Matematik, där hela 70% av de kommunala eleverna men enbart 42% waldorfeleverna svarat att de ”aldrig eller sällan” arbetar i grupp ($p < .01$).

Omfattningen av projektarbete ser lite olika ut i olika ämnen. I Engelska tenderar den kommunala skolan att arbeta mer i projekt, 44% av de kommunala eleverna sade sig göra det ”ofta/ibland” jämfört med 24% av waldorfeleverna. I Matematiken däremot svarade 64% av de kommunala eleverna att de ”aldrig/mycket sällan” genomförde större arbeten eller projekt, jämfört med 38% av waldorfeleverna ($p < .01$).

Tabell 27. Elevernas uppfattning om undervisningssättet i Engelska, Svenska och Matematik. EN = Engelska, SV = Svenska, MA = Matematik. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av resp elevgrupp.

Tänk tillbaka på den undervisning som du haft de senaste 3 åren. Hur ofta har du arbetat på de sätt som anges här?	Varje/de flesta lektioner		Ibland		Sällan		Aldrig/mycket sällan		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>EN: Eleven sitter och lyssnar, läraren pratar</i>	27	39	52	48	19	11	2	2	<.01**
<i>SV: Eleven sitter och lyssnar, läraren pratar</i>	33	41	56	48	10	9	1	2	>.05
<i>MA: Eleven sitter och lyssnar, läraren pratar</i>	29	31	47	44	20	19	4	6	>.05
<i>EN: Läraren pratar och ställer frågor, enskilda elever svarar</i>	22	32	55	51	21	14	2	3	<.05*
<i>SV: Läraren pratar och ställer frågor, enskilda elever svarar</i>	25	25	55	55	19	18	1	3	>.05
<i>MA: Läraren pratar och ställer frågor, enskilda elever svarar</i>	24	22	47	46	24	23	5	9	>.05
<i>EN: Läraren och eleverna diskuterar tillsammans</i>	16	22	55	51	24	21	5	6	>.05
<i>SV: Läraren och eleverna diskuterar tillsammans</i>	24	26	56	55	18	16	2	3	>.05
<i>MA: Läraren och eleverna diskuterar tillsammans</i>	20	12	51	40	23	32	6	16	<.01**
<i>EN: Eleverna arbetar i grupper</i>	16	11	66	57	15	25	3	7	<.01**
<i>SV: Eleverna arbetar i grupper</i>	5	10	67	58	24	25	4	7	>.05
<i>MA: Eleverna arbetar i grupper</i>	12	6	46	22	29	36	13	36	<.01**
<i>EN: Eleverna arbetar var för sig</i>	40	46	51	48	7	6	2	1	>.05
<i>SV: Eleverna arbetar var för sig</i>	30	42	62	52	7	5	1	1	<.05*
<i>MA: Eleverna arbetar var för sig</i>	73	83	24	14	3	2	0	1	<.01**
<i>EN: Eleverna genomför större arbeten eller projekt</i>	1	7	23	37	51	36	25	20	<.01**
<i>SV: Eleverna genomför större arbeten eller projekt</i>	5	10	55	51	35	30	5	9	<.05*
<i>MA: Eleverna genomför större arbeten eller projekt</i>	1	4	17	10	44	22	38	64	<.01**

Uppfattningar om lektionsinnehåll

Eleverna fick besvara frågor om vad de gjorde på lektionerna i Svenska och Engelska.

Svensklektionerna

Tabell 28 nedan visar resultatet på frågorna om svenskämnets innehåll.

Tabell 28. Uppfattningar om svenskämnets innehåll. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av resp elevgrupp.

Tänk tillbaka på den undervisning i Svenska som du haft de senaste 3 åren. Hur ofta har du arbetat på de sätt som anges här?	Varje/de flesta lektioner		Ibland		Sällan		Aldrig/mycket sällan		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>Eleverna redovisar muntligt egna arbeten</i>	7	9	56	59	35	26	2	6	<.05*
<i>Eleverna arbetar med en lärobok i Svenska</i>	0	18	13	41	31	24	56	17	<.01**
<i>Eleverna diskuterar texter som de själva skrivit</i>	3	8	30	40	41	34	26	18	<.01**
<i>Vi läser Svenska tillsammans med ett annat ämne</i>	3	7	17	27	21	28	59	38	<.01**
<i>Vi läser skönlitteratur i skolan</i>	10	17	52	60	32	18	6	5	<.01**
<i>Vi arbetar med rättstavning</i>	15	11	55	50	25	29	5	10	<.05*
<i>Vi arbetar med grammatik</i>	25	19	59	64	12	14	4	3	>.05

De kommunala eleverna verkade i större utsträckning diskutera och redovisa sina arbeten för varandra, jämfört med waldorfeleverna. 48% av de kommunala eleverna har uppgett att de ”ofta/ibland” diskuterar texter som de själva skrivit, motsvarande siffra för waldorfelever var 33% ($p < .05$). Vidare läste de kommunala eleverna mer skönlitteratur i skolan. 38% av waldorfeleverna svarade att de sällan eller aldrig läser skönlitteratur i skolan jämfört med 23% av de kommunala eleverna ($p < .01$).

Övervägande del av lektionerna i de båda skolformerna ägnades åt grammatik och rättstavning – där waldorfeleverna tenderade att arbeta lite mer med rättstavning än vad de kommunala eleverna gjorde ($p < .05$).

Föga överraskande arbetade waldorfelever dock mycket mindre med läroböcker i Svenska, över hälften svarade att de mycket sällan eller aldrig gjorde det, motsvarande siffra för de kommunala eleverna var 17% ($p < .01$). Inte heller läste waldorfelever Svenska tillsammans med något annat ämne i samma utsträckning som de kommunala eleverna. 80% av waldorfeleverna uppgav att de sällan eller aldrig gjorde det, jämfört med 66% av de kommunala eleverna ($p < .01$).

Engelsklektionerna

Eleverna fick i enkäten uppskatta under hur stor del av engelsklektionerna som arbetspråket var engelska, dvs att alla, både lärare och elever talade engelska (Tabell 29).

Tabell 29. Elevernas fördelning på de sex svarsalternativen till frågan hur stor del av lektionstiden som engelska är arbetspråk. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av resp elevgrupp.

Under hur stor del av tiden är engelska arbetspråk?	w	k
Hela tiden	5	10
Nästan hela tiden	33	36
Ungefär hälften av tiden	34	25
Mindre än hälften av tiden	20	15
Knappt någon tid	7	10
Nästan aldrig/aldrig	1	4

Ungefär 70% av båda elevgrupperna använde minst halva tiden till att tala på engelska under lektionerna. De kommunala eleverna uppgav dock i större utsträckning att de talade engelska hela eller nästan hela tiden.

Upplevd förmåga att klara uppgifter i Svenska, Engelska och Matematik

Alla tre ämnesenkäterna innehöll frågor där eleverna skulle värdera sig själva hur de skulle klara av olika matematikuppgifter, engelska sociala situationer och typiska områden inom svenskan. Svarsalternativen varierade från ”mycket bra/säker” till ”mycket dåligt/mycket osäker”. Tabell 30 nedan (s 35) visar resultatet från matematikenkäten.⁴

Av de sex olika matematiska problemsituationerna värderade waldorfeleverna i fyra fall att de klarade dem sämre än de kommunala eleverna. De kände sig mer osäkra att tyda en fjällkarta, en tidtabell, räkna kubik och räkna svårare ekvationer. Hela 50% av waldorfeleverna kände sig osäkra att tyda skalan i en fjällkarta, motsvarande siffra för de kommunala eleverna är 25%.

Elevernas självvärdering i ämnet Engelska redovisas i Tabell 31 nedan (s 36). När eleverna värderade sig själva hur de skulle klara att skriva och prata engelska i olika vardagsituationer uppkom signifikanta skillnader i åtta fall av tio. Waldorfeleverna upplevde osäkerhet i större utsträckning. Vi kan dock se att flertalet i båda grupperna, från ca 75% och upp till 97%, ansåg sig vara ”mycket bra/ganska bra” på att hantera det engelska språket i de olika situationerna. Skillnaden ligger i att de kommunala eleverna i större utsträckning valt svarsalternativet ”mycket bra”. Den största procentuella skillnaden fanns i situationen ”Du ska ringa till London för att kontrollera bokningen av ett hotellrum”, där 31% av waldorfeleverna mot 18% av de kommunala eleverna upplevde sig vara ganska eller mycket dåliga på detta.

⁴ I dessa jämförelser får man komma ihåg effekten av att i den kommunala elevgruppen har *alla* minst en förälder med högskoleutbildning, jfr ovan not 3, s 25.

Tabell 30. Elevernas upplevda förmåga att klara av olika matematiska problem. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av resp elevgrupp.

Hur säker känner du dig i följande situationer?	Säker		Ganska säker		Osäker		Mycket osäker		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>Kassaapparaten är trasig i affären. Du har köpt 12 varor och ska kontrollera att du betalat rätt</i>	44	52	49	40	6	7	1	1	>.05
<i>Du ska med hjälp av en tågtidtabell ta reda på hur långt det tar att åka från Kiruna till Sundsvall</i>	61	66	29	29	8	4	3	1	<.05*
<i>Du ska med hjälp av en fjällkarta i skala 1 : 1000 000 ta reda på hur långt det är mellan två platser</i>	13	39	37	36	36	19	14	5	<.01**
<i>Du ska räkna ut hur mycket vatten det ryms i en tunna som är cylinderformad</i>	27	38	35	32	31	23	7	7	<.05*
<i>Du ska lösa en ekvation, exempelvis $3x + 5 = 17$</i>	66	65	21	21	8	9	5	5	>.05
<i>Du ska lösa en svårare ekvation, exempelvis $(x + 3)^2 - (x + 3)(x - 3) = 0$</i>	18	31	34	33	32	22	16	14	<.01**

De kommunala eleverna värderade alltså sig själva högre när det gällde förmågan att hantera det engelska språket. Detta trots att att waldorfeleverna procentuellt sett tycktes komma något mer i kontakt med engelska språket på sin fritid, som Tabell 32 nedan (s 37) visar.

Tendensen att de kommunala eleverna i större utsträckning valde ytteralternativet ”mycket bra” återkom även i ämnet Svenska. I Tabell 33 nedan (s 38), med 18 frågor om hur man klarar av olika uppgifter på svensklektionerna, finns signifikanta skillnader i 14 fall. De kommunala eleverna menade alltså i större utsträckning att de klarar dessa situationer bra. Vi kan dock notera att i flertalet frågor tyckte ca 80% av båda elevgrupperna att de klarar uppgiften ”mycket bra/ganska bra”. De största procentuella skillnaderna fanns i fallen ”att ge synpunkter på kamraters texter”, ”skriva insändare” samt ”föra protokoll”. När det gäller att ge synpunkter på kamraters texter tyckte 39% av waldorfeleverna att de klarar detta ”ganska dåligt/mycket dåligt”, motsvarande siffra för de kommunala eleverna var 20%. Att skriva en insändare till en tidning tyckte 41% av waldorfeleverna inte att de behärskade, jämfört med 25% av de kommunala eleverna. Slutligen tyckte 48% av waldorfeleverna att de var dåliga på att föra protokoll vid ett möte, motsvarande siffra för de kommunala eleverna var 33%.

Tabell 31. Elevernas upplevda förmåga att klara av olika sociala situationer på engelska. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av resp elevgrupp.

Hur skulle du klara av att tala eller förstå engelska i följande situationer?	Mycket bra		Ganska bra		Ganska dåligt		Mycket dåligt		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>Du träffar en engelsman där du bor och han frågar efter vägen till närmaste busshållplats</i>	53	64	43	32	4	3	0	1	<.01**
<i>En person som inte kan Engelska har fått ett brev som han ber dig läsa för att sedan berätta vad det innehåller</i>	49	62	43	33	7	4	1	1	<.01**
<i>Du hamnar på en fest med bara engelsktalande ungdomar</i>	28	45	57	44	13	10	2	1	<.01**
<i>Du ser en engelsk film utan text</i>	45	55	44	38	9	6	2	1	<.05*
<i>Du har fått en apparat där bruksanvisningen är skriven på engelska</i>	30	40	48	44	18	14	4	2	<.05*
<i>Du ska läsa en bok som du gillar och den är skriven på engelska</i>	34	42	48	46	15	10	3	2	<.05*
<i>Du tar emot ett telefonsamtal där en engelsktalande person frågar efter någon av dina föräldrar. Du ska förklara att han ska ringa senare</i>	76	70	21	26	2	4	1	1	>.05
<i>Du ska skriva ett brev till en engelsk brevvän. Du har lexikon</i>	66	70	31	26	2	4	1	1	>.05
<i>Du ska ringa till London för att kontrollera bokningen av ett hotellrum</i>	19	36	50	46	25	16	6	2	<.01**
<i>Du kommer till England och skall bo hos en engelsk familj</i>	30	44	55	46	14	9	1	2	<.01**

Tabell 32. Svartsfördelning på frågan var, när och hur man kommer i kontakt med engelska språket på fritiden. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av resp elevgrupp.

Var och när brukar du komma i kontakt med/använda det Engelska språket utöver engelsklektionerna?	w	k
<i>Hör engelska på radio</i>	25	28
<i>Hör engelska på TV, video eller bio (textad på Svenska)</i>	94	85
<i>Hör engelska på TV, t.ex. någon kabelTVkanal (ej textad på Svenska)</i>	63	60
<i>Lyssnar på engelska sångtexter</i>	93	82
<i>Läser serier på engelska</i>	21	16
<i>Läser tidningar eller böcker på engelska (inte läroböcker)</i>	43	39
<i>Håller på med spel på engelska (t.ex. dator eller rollspel)</i>	57	54
<i>Skriver brev på engelska</i>	22	16
<i>Pratar engelska med någon därhemma</i>	19	19
<i>Läser engelsk text på Internet</i>	74	67
<i>Chattar på engelska</i>	34	33

Tabell 33. Elevernas upplevda förmåga att klara olika uppgifter på svensklektionerna. W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av resp elevgrupp.

Hur bedömer du att du klarar:	Mycket bra		Ganska bra		Ganska dåligt		Mycket dåligt		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>Att redovisa ett arbete muntligt?</i>	27	35	56	51	17	11	1	3	<.01**
<i>Att läsa en skönlitterär bok?</i>	48	57	34	33	16	8	2	2	<.01**
<i>Att skriva i stort sett utan stavfel?</i>	35	47	45	37	17	13	3	3	<.05*
<i>Att skriva utan grammatiska fel</i>	32	38	48	47	19	12	1	3	<.05*
<i>Att samtala i klassen för att planera arbetet?</i>	19	34	60	48	20	15	1	3	<.01**
<i>Att skriva egna berättelser?</i>	41	44	46	42	10	12	3	2	>.05
<i>Att göra ett inlämningsarbete?</i>	36	49	53	44	10	6	1	1	<.01**
<i>Att värdera och diskutera filmer som du ar sett?</i>	35	41	48	47	16	10	1	2	<.05*
<i>Att ge synpunkter på kamraters texter?</i>	15	29	46	52	32	18	7	2	<.01**
<i>Att skriva en insändare till en tidning?</i>	18	27	41	48	29	21	12	4	<.01**
<i>Att föra protokoll vid ett möte i t.ex. skolan?</i>	14	22	38	45	32	27	16	6	<.01**
<i>Att skriva tydligt för hand?</i>	45	45	37	35	13	14	5	6	>.05
<i>Att läsa nyheterna i en dagstidning?</i>	56	67	34	27	8	5	2	1	<.05*
<i>Att läsa en novell eller en artikel i en tidning?</i>	59	67	30	27	9	5	2	1	>.05
<i>Att hjälpligt förstå danska och norska?</i>	21	20	41	51	28	23	10	6	>.05
<i>Att skriva för att uttrycka egna tankar?</i>	37	42	39	42	19	13	5	3	<.05*
<i>Att framföra din åsikt muntligt?</i>	39	47	39	39	16	11	6	2	<.01**
<i>Att läsa en faktabok?</i>	38	53	43	39	18	6	1	2	<.01**

Ordning och trivsel på lektionerna

En annan del enkäterna handlade om ordningen och trivseln på lektionerna Engelska och Matematik. Eleverna fick besvara frågor om stämningen på lektionerna, om det förekom störande ljud eller allmän okoncentration. Tabell 34 nedan visar de resultaten för två ämnena sammansatta i en gemensam tabell.

Tabell 34. Ordning och trivsel på lektionerna i Engelska och Matematik. EN = Engelska, MA = Matematik W = waldorfelever, k = kommunala elever. Procent av resp elevgrupp.

Hur ofta händer detta på lektionerna i Engelska och Matematik?	Varje lektion		Ibland		Sällan		Aldrig		p
	w	k	w	k	w	k	w	k	
<i>EN: Eleverna lyssnar inte när läraren pratar</i>	14	17	47	44	35	33	4	6	>.05
<i>MA: Eleverna lyssnar inte när läraren pratar</i>	14	22	43	48	36	25	6	5	<.01**
<i>EN: Det är en trevlig, positiv stämning</i>	38	36	55	51	7	10	0	3	<.05*
<i>MA: Det är en trevlig, positiv stämning</i>	40	35	51	47	8	14	1	4	<.05*
<i>EN: Det är störande ljud och dålig ordning</i>	9	15	52	48	34	30	5	7	>.05
<i>MA: Det är störande ljud och dålig ordning</i>	5	22	51	51	38	22	6	5	<.01**
<i>EN: Arbete kommer igång först långt efter det lektionen börjat</i>	7	14	43	43	39	33	11	10	>.05
<i>MA: Arbete kommer igång först långt efter det lektionen börjat</i>	8	19	40	48	41	27	11	6	<.01**

Generellt sett tycks det vara lite mer ”stökigt” och okoncentrerat på lektionerna i den kommunala skolan, framförallt när det gäller Matematik. Elevgrupperna följs dock relativt väl åt när det gäller uppfattningen om ordningen på lektionerna. I samtliga frågor, utom den som handlar om ”trevlig och positiv stämning”, har ungefär hälften av eleverna – lite mer bland de kommunala eleverna – upplevt att det är lite ”stökigt” och okoncentrerat. I Matematik är skillnaderna statistiskt signifikanta ($p < .01$).

Samtidigt upplevde en stor majoritet av båda grupperna att det var en trevlig och positiv stämning på lektionerna. Dock tyckte waldorfeleverna så i större utsträckning: 91-93% mot 82-87% ($p < .05$). Den stökiga och okoncentrerade atmosfären upplevdes alltså inte enbart negativt.

Sammanfattning

Generellt tyckte både waldorfelevna och de kommunala eleverna att det var intressant och viktigt att arbeta med de tre kärnämnen. De kommunala eleverna menade sig dock i större utsträckning arbeta med ämnena enbart för att klara proven. I Svenska och Engelska hängde motivationen också i större utsträckning på nyttan för framtida studier.

Generellt verkade det vara en lugnare och mer koncentrerad arbetsmiljö på lektionerna i waldorfskolan, speciellt på matematiklektionerna. Waldorfelevna upplevde också i något större utsträckning en trevlig och positiv stämning på lektionerna i Svenska och Matematik.

De kommunala eleverna kände sig i större omfattning säkra på att klara av olika uppgifter eller problemsituationer med anknytning till Matematik, Svenska eller Engelska. Waldorfelevna tycktes i mindre utsträckning känna självförtroende inför sådana situationer.

Waldorfelevna verkade dock ha mer positiva attityder till Matematik. De menade i större utsträckning att de inte gav upp när de fick en svår matematikuppgift och de trodde i större utsträckning att de kommer att ha nytta av den matematik de lär sig. De tyckte inte heller i lika stor utsträckning som de kommunala eleverna att matematik är svårt. Vidare tycks waldorfelevna i större omfattning ha diskuterat tillsammans och arbetat med projekt i matematikämnet.

I engelskundervisningen var det i stället mer vanligt bland de kommunala eleverna att arbeta i projektform.

I svenskundervisningen tycktes de kommunala eleverna i större utsträckning redovisa och diskutera sina arbeten. De kommunala eleverna tenderade också i större omfattning att uppleva svenskämnet som svårt. Waldorfelevna å sin sida upplevde i mindre utsträckning motstånd mot att skriva. De hade också i mindre utsträckning Svenska tillsammans med andra ämnen och läste mindre ofta skönlitteratur i skolan.

Diskussion

Den troligaste orsaken till att de kommunala eleverna i större utsträckning enbart arbetar med ämnet för att klara proven kan vara att den kommunala grundskolan dels *har* prov i större utsträckning än waldorfskolan, dels att man där *värderar* prov och betyg högre än i waldorfskolan. I waldorfskolan har proven också en annan karaktär. De är mindre inriktade på faktafrågor och mer på redogörelser och självständiga tolkningar.

Den större omfattningen av lågt självförtroende inför uppgifter och problem bland waldorfelevna är något förvånande med tanke på att tidigare undersökningar har pekat på en motsatt tendens vad gäller graden av positiv självkänsla (Skolverket, 1995; Dahlin, Andersson & Langmann, 2003). Man kan tänka sig flera orsaker till detta. En anledning kan vara att även om man i allmänhet ser positivt på sig själv och sina egna förmågor kan man i mer specifika situationer bedöma sin förmåga på ett annat sätt. Självförtroendet är sannolikt relativt och kontextbundet. En annan orsak kan vara att de konkreta uppgifter eller problem som ställdes tillhör sådant som inte tas upp förrän i senare årskurser i waldorfskolan. Kanske tror waldorfelever överlag att de lär sig mindre ”praktiska saker för vardagslivet” än elever i den kommunala skolan. All konst och skönlitteratur som tas upp i waldorfskolan gör att fokus ligger mer på det allmänna kulturarvet och mindre på att klara av konkreta vardagssituationer. Slutligen bör man också beakta att i den kommunala elevgruppen hade *alla* elever minst en

förälder med högskoleutbildning, medan ca 20% av waldorfeleverna inte hade någon förälder med högskoleutbildning. Det är sannolikt att den kommunala elevgruppens hembakgrund bidrar till högre självförtroende inför skolrelaterade uppgifter.

I svaren på frågorna om lektionsinnehåll framkommer att vissa enkätfrågor inte riktigt fungerade i den waldorfpedagogiska kontexten. Det gäller framför allt frågorna om lektionerna i Svenska. Waldorfeleverna uppgav där i mindre utsträckning att de hade Svenska tillsammans med andra ämnen och att de läste mindre skönlitteratur i skolan. Detta resultat måste kompletteras med vad vi vet om waldorfpedagogiken. I waldorfskolan är svenskämnet uppdelat i *morgonperioder* (då framförallt litteratur och litteraturhistoria behandlas) och *löpande* svensktimmar under år 4 och 9, där i första hand grammatik och mer praktiska språkfärdigheter övas. Morgonperioderna associeras inte så starkt till de olika *skolämnena* utan mer till specifika teman (Nordisk mytologi, Medeltiden o likn) där olika ämnen integreras. Kanske räknade en del waldorfelever inte in morgonperioderna i svenskundervisningen, utan såg endast till de löpande timmarna. Dessutom integreras ju svenskämnet på ett genomgripande sätt i alla ämnen i waldorfskolan genom skrivandet av periodhäften. Detta kanske waldorfeleverna såg som så självklart att de inte uppfattade det som en integrering av olika ämnen.

Vad läsandet av skönlitteratur beträffar sparas detta i waldorfskolan i stor utsträckning till gymnasieåren. I tidigare skolår är det istället vanligare att läraren *berättar* skönlitterära verk medan eleverna får läsa utvalda textavsnitt. Även om självständig läsning förekommer, tex av aktuell ungdomslitteratur, möter eleverna alltså i första hand skönlitteratur i form av muntligt berättande under dessa år. I Skolverkets undersökning från 1995 påpekades som vi sett frånvaron av modern litteratur i waldorfskolans undervisning. Det kan således också vara så att eleverna i den kommunala skolan i undervisningen faktiskt *läser* mer skönlitteratur jämfört med waldorfeleverna medan waldorfeleverna möter den på ett annat sätt.

I nästa kapitel övergår vi till en jämförelse av resultaten på de tre riksomfattande ämnesproven från 2003.

Jämförelse av resultaten på nationella ämnesproven 2003

Under vårterminen 2003 blev de nationella ämnesproven i kärnämnen Svenska, Engelska och Matematik obligatoriska för alla elever och skolor i Sverige som omfattar skolår 9. Tidigare genomfördes ämnesproven endast i ett urval av de svenska grundskolorna (ca 150 skolor och 10 000 elever).

Syftet med de nationella proven är att konkretisera kursplanens mål i respektive ämne samt fungera som ett stöd för läraren i betygsättningen. De ska därmed verka för en likvärdig betygsättning över landet. De nationella ämnesproven ger också en nationell bild av kunskapsläget hos elever som befinner sig i slutet av grundskolan. Den totalundersökning som gjordes 2003 gör det därmed även möjligt att göra en nationell jämförelse mellan skolor med olika huvudmän – i vårt fall mellan waldorfskolor och kommunala skolor. Den jämförelse som görs i denna rapport kan därmed betraktas som en totalundersökning och kräver inga statistiska signifikansanalyser.

Datainsamling och svarspopulation

Statistiska centralbyrån genomförde på Skolverkets uppdrag insamlingen och bearbetningen av data. Totalt insamlades provresultat (i minst ett av de tre ämnena) från över 1000 kommunala skolor i 276 kommuner, vilket motsvarade 93 248 elever. Bland Sveriges 27 waldorfskolor som läsåret 2003/04 omfattade skolår 9 (uppgift hämtad från Skolverkets register över skolor med fristående huvudmän), lämnade 26 skolor från 22 kommuner in provresultat, vilket motsvarade 509 elever. Tabell 35 nedan (s 43) redovisar skolor, kommuner och andel av populationen.

Eftersom inga elever i waldorfskolan läste svenska som andra språk har sådana elever i den kommunala elevgruppen uteslutits från vår undersökning. Vidare har de elever där uppgifter om föräldrarnas högsta utbildningsnivå saknas uteslutits ur båda grupperna. Slutligen har vi, för att ytterligare något öka jämförbarheten mellan de två elevgrupperna, endast tagit med de kommunala skolor som ligger i någon av de 22 kommuner där provuppgifter rapporterades från en waldorfskola. Jämförelsen i denna rapport kom därmed att bygga på 493 waldorfelever och 21 508 kommunala elever. Tabell 36 nedan (s 43) redovisar framtagningen av de två svarspopulationerna.

Tabell 35. Svenska waldorfskolor med elever i skolår 9 läsåret 2002/2003. Skolans kommuntillhörighet, huruvida man lämnat provuppgifter till Skolverket, elevantal samt procent av hela svarandegruppen.

Waldorfskola	Kommun	Provuppgifter	Antal elever	%
Stiftelsen Frejaskolan	Täby	Ja	3	0.5
Martinskolan Söders Waldorfskola	Stockholm	Ja	47	9
Kristofferskolan	Stockholm	Ja	59	12
Ellen Key skolan	Stockholm	Ja	29	6
Örjanskolan	Södertälje	Ja	26	5
Mariaskolan	Södertälje	Ja	19	4
Solvikskolan	Södertälje	Nej	0	0
Josefinaskolan	Upplands Väsby	Ja	21	4
Uppsala waldorfskola	Uppsala	Ja	22	4
Gnesta Waldorfskola	Gnesta	Ja	2	0.5
Björkö Friskola	Linköping	Ja	30	6
Rudolf Steinerskolan	Norrköping	Ja	23	4.5
Söderköpings waldorfskola	Söderköping	Ja	7	1
Växjö waldorfskola (Linnéaskolan)	Växjö	Ja	10	2
Kalmar waldorfskola	Kalmar	Ja	24	5
Sophiaskolan	Simrishamn	Ja	17	3
Emiliaskolan Höörs waldorfskola	Höör	Ja	11	2
Rudolf Steinerskolan i Lund	Lund	Ja	19	4
Rudolf Steinerskolan	Göteborg	Ja	28	6
Waldorfskolan Grenkvist	Göteborg	Ja	6	1
Fredkullaskolan	Kungälv	Ja	18	3.5
Johannaskolan Örebro waldorfskola	Örebro	Ja	24	5
Västerås Waldorfskola	Västerås	Ja	14	3
Annaskolan	Hedemora	Ja	14	3
Delsbo waldorfskola	Hudiksvall	Ja	4	1
Umeå waldorfskola	Umeå	Ja	26	5
Orionskolan	Gotland	Ja	6	1
Summa	22 kommuner	26 skolor	509	100

Tabell 36. Elevgruppernas ursprungliga och nya sammansättning inom vardera skolformen. Antal och procent.

	Waldorfelever		Kommunala elever	
	Antal	%	Antal	%
Inlämnade provuppgifter till Skolverket	509	100	93 248	100
Skolor i andra kommuner än ”waldorfskolekommunerna”	0	100	- 69 010	- 74
Elever som läste svenska som andra språk	0	100	- 3 579	- 4
Uppgifter om föräldrarnas högsta utbildningsnivå saknas	-16	- 3	- 3 001	- 3
Populationen i denna studie (N)	493	97	21508	19

Svarsgruppernas sammansättning

Andelen flickor var något större bland waldorfeleverna jämfört med de kommunala eleverna, 53% mot 49% (Tabell 37).

Tabell 37. Könsfördelning. Antal och procent inom vardera skolformen.

Kön	Waldorfelever		Kommunala elever	
	Antal	%	Antal	%
Pojke	230	47	10 905	51
Flicka	263	53	10 603	49
Summa	493	100	21 508	100

Åldersfördelningen var mycket lika i de två elevgrupperna. Nästan alla elever (93%) i båda skolformerna var födda 1987 (Tabell 38).

Tabell 38. Elevernas födelseår. Antal och procent inom vardera skolformen.

Födelseår	Waldorfelever		Kommunala elever	
	Antal	%	Antal	%
1987	456	93	20 003	93
1985/1986	22	4	668	3
1988/1989	15	3	837	4
Summa	493	100	21 508	100

Bland waldorfeleverna hade barnen i något större omfattning svensk bakgrund, jämfört med den kommunala elevgruppen: 91% mot 87%, se Tabell 39. Fördelningen är dock relativt likartad i de två grupperna.

Tabell 39. Elevernas etniska bakgrund. Antal och procent inom vardera skolformen.

Bakgrund	Waldorfelever		Kommunala elever	
	Antal	%	Antal	%
Svensk bakgrund/Okänd bakgrund	448	91	18 806	87
Utländsk bakgrund, född i Sverige	23	5	1 433	7
Utländsk bakgrund, född utomlands	22	4	1 269	6
Summa	493	100	21 508	100

Det fanns betydligt fler elever med minst en förälder med eftergymnasial utbildning bland waldorfeleverna: 73% mot 52% (Tabell 40).

Tabell 40. Föräldrarens eller den ensamstående/redovisade föräldrarnas högsta utbildningsnivå. Antal och procent inom vardera skolformen.

Utbildningsnivå	Waldorfelever		Kommunala elever	
	Antal	%	Antal	%
Förgymnasial eller gymnasial utbildning	132	27	10 228	48
Eftergymnasial utbildning	361	73	11 280	52
Summa	493	100	21 508	100

Majoriteten av både ”waldorfammorna” och ”waldorfpapporna” hade en eftergymnasial utbildning (62% respektive 51%, se Tabell 41 nedan). Bland de kommunala föräldrarna var gymnasial utbildning den vanligaste högsta utbildningsnivån (45% hos både mamman och pappan). Jämfört med waldorfföräldrarna hade nästan dubbelt så många av de kommunala föräldrarna förgymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå. I båda skolformerna var det mer vanligt att mamman hade en eftergymnasial utbildning, dock än mer så bland waldorfföräldrarna.

Tabell 41. Mammans och pappans högsta utbildningsnivå. Antal och procent inom vardera skolformen.

Utbildningsnivå	Waldorfelever				Kommunala elever			
	Mamman		Pappan		Mamman		Pappan	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Förgymnasial utbildning	29	6	49	11	2 775	13	3 642	18
Gymnasial utbildning	156	32	171	38	9 616	45	9 162	45
Eftergymnasial utbildning	306	62	229	51	8 834	42	7 700	38
Summa	491	100	449	100	21 225	100	20 504	100

Provresultat

Eftersom många tidigare undersökningar visar att barn till högutbildade föräldrar tenderar att få högre betyg och bättre provresultat än barn till lågutbildade föräldrar måste vi i våra jämförelser ta hänsyn till att waldorfeleverna i betydligt större utsträckning är barn till högutbildade föräldrar. Vi kommer därför att laborera med jämförelser mellan två undergrupper i respektive population. Grupp 1 är ”elever med minst en förälder med eftergymnasial utbildning”, Grupp 2 är ”elever utan någon förälder med eftergymnasial utbildning”.

Svenska

Ämnesprovet i Svenska bestod av tre delprov (A-C) som var tänkta att mäta elevernas *läsförståelse*, *mundliga förmåga* samt *skriftliga förmåga*. Utgångspunkt för provet var ett 16-sidigt texthäfte med olika typer av texter, såsom noveller, utdrag ur en roman, dikter och faktaartiklar. Texterna var hämtade ur olika böcker, tidningar och tidskrifter. De var valda utifrån ett övergripande tema, som var *Förändring och funderingar*. En viktig del i texthäftet var också konstbilder av olika slag som skulle stimulera elevernas upplevelse och fungera som inspiration. Innan delproven genomfördes skulle eleverna ha fått möjlighet att sätta sig in i texthäftet, läst texterna och funderat över kopplingen till det övergripande temat.

Delprov A – Läsförståelse

I delprov A prövades elevernas läsförståelse. I provet var det meningen att olika lässtrategier skulle komma till användning, såsom sökläsning, förmåga att hitta i texten, finna relevanta svar på uppgifter som berör texternas ”yta”, djupläsning samt tolkningar av texten. Ytterligare en sida av den läsförståelse som prövades var elevernas förmåga att göra jämförelser och uttrycka egna reflektioner och åsikter kring texterna. På detta sätt inkluderades både relativt enkla uppgifter, som att söka fakta eller hitta svar på enskilda uppgifter, och mer komplicerade uppgifter som att tolka ett innehåll, jämföra olika texter och kommentera citat. I Tabell 42 nedan visas en jämförelse mellan waldorfelevernas och de kommunala elevernas provbetyg på läsförståelseprovet i Svenska.

Tabell 42. Uppnått provbetyg i Svenska, delprov A (läsförståelse). Jämförelse mellan waldorfelever och kommunala elever. Procent av varje elevgrupp och skolform. 100% = den andel av N för vilka provuppgifter finns.

Provbetyg	Grupp 1*		Grupp 2*	
	Waldorf	Kommunal	Waldorf	Kommunal
Godkänd (G)	32	36	40	54
Väl godkänd (VG)	46	46	40	30
Mycket väl godkänd (MVG)	17	15	9	4
Ej uppnått målen	5	3	11	12
Summa	100	100	100	100
Ej deltagit på provet (% av N)	5	2	10	4
Provuppgift saknas (% av N)	9	10	11	11

* Grupp 1=elever med minst en förälder med eftergymnasial utbildning; Grupp 2=elever utan någon förälder med eftergymnasial utbildning.

Bland elever med minst en förälder med eftergymnasial utbildning (Grupp 1) hade 95% av waldorfeleverna och 97% av de kommunala eleverna uppnått betyget Godkänd eller mer på läsförståelseprovet. Motsvarande andelar bland elever utan någon förälder med eftergymnasial utbildning (Grupp 2) var något lägre, 89% respektive 88%. Bland eleverna i Grupp 1 var även betygen Väl godkänd (VG) och Mycket väl godkänd (MVG) vanligare än bland eleverna i Grupp 2. Denna skillnad var dock mindre bland waldorfeleverna.

I Grupp 1 skiljde sig waldorfeleverna och de kommunala eleverna endast marginellt åt. 46% av eleverna i båda skolformerna hade uppnått betyget VG, medan betyget MVG var något vanligare bland waldorfeleverna (17% mot 15%).

I Grupp 2 var både VG och MVG vanligare bland waldorfeleverna, 40% respektive 9%. Motsvarande andelar för de kommunala eleverna var 30% respektive 4%.

Bortfallet består dels av de elever som inte deltagit i provet, dels av de elever för vilka skolan inte skickat in några provresultat. De senare består oftast av hela klasser och har därför en annan inverkan på tolkningen av resultaten. Därför redovisas storleken på de två bortfallen var för sig. På det muntliga delprovet var bortfallet bland de elever som inte deltagit något större bland waldorfeleverna. Detta gäller framförallt Grupp 2, där 10% av waldorfeleverna inte hade deltagit på provet. Motsvarande andel för de kommunala eleverna var 4%.

Delprov B – Muntlig förståelse

Delprov B var ett muntligt prov som var fristående från svenskprovets övergripande tema. Provet byggde på bandinspelade litterära texter – från både litterära klassiker och aktuell ungdomslitteratur – som eleverna skulle lyssna till. Texterna diskuterades sedan av eleverna parvis, för att därefter presenteras och kommenteras inför en grupp, utifrån frågor om innehåll, personer, situation och händelseförlopp. Den muntliga delen var tänkt att pröva både elevernas förmåga att lyssna och deras förmåga att klart och begripligt resonera om de hörda texterna efter en stunds förberedelser. För att minska stressen och öka möjligheten till god planering var det muntliga provet skolorna till handa redan i början av november. Tabell 43 nedan visar jämförelsen mellan waldorfelevernas och de kommunala elevernas provbetyg på detta muntliga delprov i Svenska.

100% av waldorfeleverna och 99% av de kommunala eleverna i Grupp 1 hade uppnått betyget Godkänd eller däröver på det muntliga delprovet. Motsvarande andelar för Grupp 2 var något lägre, 97% respektive 96%. Även på detta delprov var betygen VG och MVG vanligare i Grupp 1 än i Grupp 2. Skillnaden var mindre bland waldorfeleverna.

Tabell 43. Uppnått provbetyg i Svenska, delprov B (muntlig förståelse). En jämförelse mellan waldorfelever och kommunala elever. Procent inom varje elevgrupp och skolform. 100% = den andel av N för vilka provuppgifter finns.

Provbetyg	Grupp 1*		Grupp 2*	
	Waldorf	Kommunal	Waldorf	Kommunal
<i>Godkänd</i>	33	31	43	54
<i>Väl godkänd (VG)</i>	51	48	44	35
<i>Mycket väl godkänd (MVG)</i>	16	20	10	7
Ej uppnått målen	0	1	3	4
Summa	100	100	100	100
Ej deltagit på provet (% av N)	8	4	17	7
Provuppgift saknas (% av N)	9	10	11	11

*Grupp 1=elever med minst en förälder med eftergymnasial utbildning; Grupp 2=elever utan någon förälder med eftergymnasial utbildning.

Även i den muntliga förmågan skiljde sig de båda skolformernas elever i Grupp 1 endast marginellt. Betyget VG var något vanligare bland waldorfeleverna (51% mot 48%) medan betyget MVG var vanligare bland de kommunala eleverna (20% mot 16%).

I Grupp 2 hade jämförelsevis fler waldorfelever nått upp till betygen VG och MVG, 44% respektive 10%. Motsvarande andelar bland de kommunala eleverna var 35% respektive 7%.

Även på det muntliga delprovet var andelen elever som inte deltagit större i waldorfskolan. Detta gäller framförallt Grupp 2, där 17% av waldorfeleverna inte hade genomfört provet. Motsvarande andel för de kommunala eleverna var 7%.

Delprov C – Skrivuppgift

Det tredje delprovet var en större skrivuppgift där eleverna fick välja mellan fyra ämnen. Uppgifterna var knutna till texthäftets övergripande tema och häftet fick också användas vid själva skrivtillfället. Tanken bakom uppläggningsen var att eleverna skulle få en god förberedelse för skrivandet och att texthäftet skulle fungera som en inspirationskälla. Eleverna

hade inte fått ta del av skrivuppgifterna i förväg, men diskussionen kring texterna i häftet liksom arbetet med delprov A var tänkt att lägga en grund för det längre skrivpasset. Trots att berättandet övervägde fanns även möjligheter att utforma texten på olika sätt, t ex som en tidningsartikel eller som en mer utredande text. Skrivandet utfördes på en och samma dag i hela landet, den 7/2 2003. Det innebär att skolorna sedan mitten av januari kunde arbeta med de olika skriftliga delarna av provet. Därmed blev provtätheten under våren mindre och elevernas stress bör ha minskat. Tabell 44 nedan visar en jämförelse mellan waldorfelevernas och de kommunala elevernas provresultat på det skriftliga delprovet i svenska.

Tabell 44. Uppnått provbetyg i Svenska, delprov C (skrivuppgift). En jämförelse mellan waldorfelever och kommunala elever. Procent inom varje elevgrupp och skolform. 100% = den andel av N för vilka provuppgifter finns.

Provbetyg	Grupp 1*		Grupp 2*	
	Waldorf	Kommunal	Waldorf	Kommunal
<i>Godkänd</i>	31	38	45	60
<i>VG</i>	46	45	41	29
<i>MVG</i>	20	15	10	5
Ej uppnått målen	3	2	4	6
Summa	100	100	100	100
Ej deltagit på provet (% av N)	6	2	12	5
Provuppgift saknas (% av N)	9	10	11	11

*Grupp 1=elever med minst en förälder med eftergymnasial utbildning; Grupp 2=elever utan någon förälder med eftergymnasial utbildning.

97% av waldorfeleverna och 98% av de kommunala eleverna i Grupp 1 hade uppnått betyget Godkänd eller däröver på det skriftliga delprovet. Motsvarande andelar för Grupp 2 var marginellt lägre, 96% respektive 94%. Även på detta delprov var betygen VG och MVG vanligare i Grupp 1 än i Grupp 2. Skillnaden var även denna gång mindre bland waldorfeleverna.

Även på det skriftliga provet skiljde sig eleverna i Grupp 1 endast marginellt åt. Ca 45% av waldorfeleverna och de kommunala eleverna hade uppnått betyget VG, medan betyget MVG var något vanligare bland waldorfeleverna (20% mot 15%).

I Grupp 2 hade fler waldorfelever uppnått betygen VG och MVG, 41% respektive 10%. Motsvarande andelar bland de kommunala eleverna var 29% respektive 5%.

Andelen elever som inte deltagit på det skriftliga delprovet var åter större i waldorfskolorna. Detta gäller framförallt Grupp 2, där 12% av waldorfeleverna inte hade genomfört provet. Motsvarande andel för de kommunala eleverna var 5%.

Engelska

Ämnesprovet i Engelska grundar sig på den kommunikativa och interkulturella språksyn som uttryckts i läro- och kursplaner. Alla delar av kursplanen prövas inte, men strävan är att provet ska belysa elevernas förmåga på ett så brett och varierat sätt som möjligt. Det som fokuseras är deras förmåga att förstå det de hör och läser samt deras förmåga att göra sig förstådda i tal och skrift. Provet i Engelska bestod även det av tre delprov (A-C). De olika delproven hade fokus på olika färdigheter, där A-delen fokuserade på elevernas muntliga interaktion och produktion, B-delen på elevernas receptiva förmåga, dvs förmåga att lyssna, läsa och förstå,

medan C-delen handlade om skriftlig produktion. De tre delarna var dock till viss del integrerade på så sätt att vart och ett krävde kompetens inom flera delområden av engelsk språkfärdighet. Även ämnesprovet i Engelska hade ett övergripande tema.

Delprov A – Muntlig förmåga

Delprov A var tänkt att pröva elevernas muntliga förmåga. Provet innebar att två till fyra elever i taget skulle samtala med varandra om vardagliga ämnen enligt en given modell. Provet kunde genomföras när som helst från det att proven kommit i januari till skolan tills inlämningsdatumet i slutet av maj. Tabell 45 nedan visar en jämförelse mellan waldorfelevnas och de kommunala elevernas provbetyg på detta delprov.

Tabell x45. Uppnått provbetyg i Engelska, delprov A (muntlig förmåga). En jämförelse mellan waldorfelever och kommunala elever. Procent inom varje elevgrupp och skolför. 100% = den andel av N för vilka provuppgifter finns.

Provbetyg	Grupp 1*		Grupp 2*	
	Waldorf	Kommunal	Waldorf	Kommunal
<i>Godkänd</i>	33	27	53	49
<i>VG</i>	46	47	30	37
<i>MVG</i>	19	25	14	10
Ej uppnått målen	2	1	3	4
Summa	100	100	100	100
Ej deltagit på provet (% av N)	5	4	17	7
Provuppgift saknas (% av N)	8	9	12	14

*Grupp 1=elever med minst en förälder med eftergymnasial utbildning; Grupp 2=elever utan någon förälder med eftergymnasial utbildning.

Bland elever med minst en förälder med eftergymnasial utbildning (Grupp 1) hade 98% av waldorfelevna och 99% av de kommunala eleverna nått upp till betyget Godkänd eller däröver. Motsvarande andelar bland elever utan någon förälder med eftergymnasial utbildning (Grupp 2) var endast marginellt lägre, 97% respektive 96%. Bland eleverna i Grupp 1 var betygen Väl godkänd och Mycket väl godkänd vanligare än bland eleverna i Grupp 2. Skillnaden var något större bland waldorfelevna.

I Grupp 1 hade fler kommunala elever, 25%, nått upp till betyget MVG, jämfört med waldorfelevna, 19%. Vad gäller betyget VG låg eleverna ungefär lika (47% av de kommunala eleverna och 46% av waldorfelevna).

I Grupp 2 var betyget VG vanligare bland de kommunala eleverna, 37% mot 30%, medan betyget MVG var något vanligare bland waldorfelevna, 14% mot 10%.

Andelen elever som inte deltagit i det muntliga delprovet var större i Grupp 2. Störst bortfall fanns bland waldorfelevna, där 17% inte hade genomfört provet. Motsvarande andel bland de kommunala eleverna var 7%.

Delprov B – Receptiv förmåga

Delprov B var tänkt att pröva elevernas receptiva förmåga och bestod av två avsnitt som genomfördes på en och samma dag, med en paus emellan. I den första delen prövades i fyra större uppgifter elevernas förmåga att läsa och förstå texter av olika slag. I den andra delen prövades elevernas förmåga att lyssna till och förstå olika varianter av talad engelska. Provtyperna varierade mycket med avseende på innehåll, svårighetsgrad och fråge-/svarstyp.

Dessutom fanns en svårighetsmässig progression såväl inom som mellan de olika uppgifterna. Provet genomfördes på en fastställd dag i hela landet (13/03/03). Tabell 46 nedan visar en jämförelse mellan waldorfelevernas och de kommunala elevernas betyg på detta delprov.

Tabell 46. Uppnått provbetyg i Engelska, delprov B (receptiv förmåga). En jämförelse mellan waldorfelever och kommunala elever. Procent inom varje föräldragrupp och skolform. 100% = den andel av N för vilka provuppgifter finns.

Provbetyg	Grupp 1*		Grupp 2*	
	Waldorf	Kommunal	Waldorf	Kommunal
Godkänd	23	15	33	33
VG	46	43	39	43
MVG	26	40	15	17
Ej uppnått målen	5	2	13	7
Summa	100	100	100	100
Ej deltagit på provet (% av N)	4	3	11	6
Provuppgift saknas (% av N)	8	9	12	14

*Grupp 1=elever med minst en förälder med eftergymnasial utbildning; Grupp 2=elever utan någon förälder med eftergymnasial utbildning.

I Grupp 1 hade 95% av waldorfeleverna och 98% av de kommunala eleverna nått upp till betyget Godkänd eller däröver. Motsvarande andelar bland eleverna i Grupp 2 var något lägre. Lägst var andelen bland waldorfeleverna, där endast 86% hade uppnått Godkändgränsen. Motsvarande andel bland de kommunala eleverna var 93%. Bland eleverna i Grupp 1 var betygen VG och MVG vanligare än bland eleverna i Grupp 2. Skillnaden var denna gång något mindre bland waldorfeleverna.

I Grupp 1 hade fler elever i den kommunala skolan, 40%, nått upp till betyget MVG. Motsvarande andel bland waldorfeleverna var endast 26%. Vad gäller betyget VG låg eleverna ungefär lika (43% bland de kommunala eleverna och 46% bland waldorfeleverna).

I Grupp 2 fanns endast marginella skillnader mellan eleverna vad gäller elevernas receptiva förmåga. Ca 40% hade uppnått betyget VG och ca 16% betyget MVG.

Även på detta delprov var andelen elever som inte deltagit i provet störst inom Grupp 2. Störst bortfall fanns bland waldorfeleverna där 11% inte hade genomfört provet. Motsvarande andel bland de kommunala eleverna var 6%.

Delprov C – Skriftlig förmåga

Det tredje delprovet bestod liksom svenskprovet av en större skrivuppgift där eleverna fick välja mellan två olika ämnen att skriva om. Provet var tänkt att pröva elevernas skriftliga förmåga. Även i denna del fanns en viss stegring av komplexiteten i de olika förslag som gavs till eleverna inom ramen för respektive ämne. Även detta prov genomfördes på en fastställd dag i hela landet (21/03/03). Tabell 47 nedan visar en jämförelse mellan waldorfeleverna och de kommunala elevernas betyg på detta delprov.

Tabell 47. Uppnått provbetyg i Engelska, delprov C (skriftlig förmåga). En jämförelse mellan waldorfelever och kommunala elever. Procent inom varje elevgrupp och skolform. 100% = den andel av N för vilka provuppgifter finns.

Provbetyg	Grupp 1*		Grupp 2*	
	Waldorf	Kommunal	Waldorf	Kommunal
<i>Godkänd</i>	41	32	50	52
<i>VG</i>	38	44	32	34
<i>MVG</i>	18	23	12	8
Ej uppnått målen	2	2	6	6
Summa	100	100	100	100
Ej deltagit på provet (% av N)	8	3	17	6
Provuppgift saknas (% av N)	8	9	12	14

*Grupp 1=elever med minst en förälder med eftergymnasial utbildning; Grupp 2=elever utan någon förälder med eftergymnasial utbildning.

I Grupp 1 hade 98% av eleverna i båda skolformerna nått upp till betyget Godkänd eller däröver. Motsvarande siffra för Grupp 2 var något lägre, 94%. Bland eleverna i Grupp 1 var även betyget MVG vanligare än bland eleverna i Grupp 2. Skillnaden var något mindre bland waldorfeleverna.

I Grupp 1 hade fler elever från den kommunala skolan uppnått betygen VG och MVG, 44% respektive 23%. Motsvarande andelar bland waldorfeleverna var 38% respektive 18%.

I Grupp 2 fanns endast marginella skillnader mellan eleverna. Ca 50% hade nått upp till betyget Godkänd och ca 33% betyget VG. Något fler av waldorfeleverna hade dock uppnått betyget MVG, 12% mot 8%.

Andelen elever som inte deltagit i det skriftliga delprovet var större i waldorfskolorna. Störst bortfall fanns i Grupp 2, där 17% av waldorfeleverna inte hade genomfört provet. Motsvarande andel för de kommunala eleverna var 6%.

Matematik

Ämnesprovet i matematik bestod även det av tre delprov (A-C). I delprov A prövades elevernas förmåga att muntligt framföra matematiskt grundade idéer samt deras förmåga att lyssna till, följa och pröva andras förklaringar och argument. Provet genomfördes i par eller i grupp och skulle pröva elevernas kunskaper om funktioner och grafer. Den rekommenderade provtiden per grupp var 20 minuter. Delprov B bestod av två delar: B1 (kortsvar) och B2 (problemlösning i form av en större uppgift). Först besvarade eleverna kortsvarsdelen utan miniräknare, och gick sedan över till att läsa den mer omfattande uppgiften i delprov B2, där miniräknare fick användas. Provtiden var 80 minuter för båda provdelarna tillsammans. Eleverna fick själva avgöra när de ville lämna in kortsvarsdelen och börja använda miniräknare. Delprov C prövade elevernas förmåga att ställa upp och lösa problem samt reflektera över, tolka sina resultat och bedöma deras rimlighet. Det prövade också elevernas förmåga att uttrycka sina tankar skriftligt. Provet bestod av 10 uppgifter varav några med deluppgifter. Provtiden var även här 80 minuter. Delprov A kunde skolorna genomföra när som helst under provperioden vecka 4-20, medan de övriga delproven skulle göras på två fastställda provdagar, den 9:e april och den 29:e april.

I Matematik ges inga delprovsbetyg. För att få ett provresultat i Matematik måste eleven därför ha gjort samtliga delprov. Tabell 48 nedan visar en jämförelse mellan waldorfelevnas och de kommunala elevernas provbetyg.

Tabell 48. Uppnått provbetyg i Matematik, samtliga delprov. En jämförelse mellan waldorfelever och kommunala elever. Procent inom varje elevgrupp och skolform. 100% = den andel av N för vilka provuppgifter finns.

Provbetyg	Grupp 1*		Grupp 2*	
	Waldorf	Kommunal	Waldorf	Kommunal
<i>Godkänd</i>	40	40	53	61
<i>Väl godkänd (VG)</i>	37	39	24	24
<i>Mycket väl godkänd (MVG)</i>	18	18	10	6
<i>Ej uppnått målen</i>	5	3	13	9
Summa	100	100	100	100
Ej deltagit på provet/ provuppgift saknas (% av N)	33	43	39	44

*Grupp 1=elever med minst en förälder med eftergymnasial utbildning; Grupp 2=elever utan någon förälder med eftergymnasial utbildning.

I Grupp 1 hade 95% av waldorfeleverna och 97% av de kommunala eleverna nått upp till betyget Godkänd eller däröver på matematikprovet. Motsvarande andelar i Grupp 2 var något lägre: 87% av waldorfeleverna och 91% av de kommunala eleverna. Bland eleverna i Grupp 1 var betygen Väl godkänd (VG) och Mycket väl godkänd (MVG) vanligare än bland eleverna i Grupp 2.

Det fanns inga större skillnader mellan waldorfeleverna och de kommunala eleverna vad gäller provbetyget i Matematik. I båda skolformerna hade ungefär 38% av eleverna i Grupp 1 nått upp till betyget VG och 18% till MVG. I Grupp 2 hade 24% av eleverna i båda skolformerna fått betyget VG. Något fler av waldorfeleverna (10%) hade uppnått betyget MVG, jämfört med de kommunala eleverna (6%).

Insamlingen av provresultaten i Matematik hade ett stort bortfall, både i den kommunala skolan och i waldorfskolan. Orsaken till det var att en otillåten spridning av provuppgifter ägde rum via Internet före utsatt provdatum. Delprov B upptäcktes på Internet kvällen före provet och Skolverket hann inte varna lärarna. Delprov C upptäcktes på Internet drygt en vecka före provdatumet och många skolor valde då att i stället genomföra motsvarande delprov från ett gammalt sekretessbelagt ämnesprov, för vilket resultat inte inrapporterades till insamlingen. Resultaten för provet måste därför tolkas med försiktighet.

Andelen elever som inte deltog på något delprov i Matematik eller där provbetyg inte har rapporterats in av skolan, var större bland de kommunala eleverna, 43% i Grupp 1 och 44% i Grupp 2. Motsvarande andelar bland waldorfeleverna var 33% respektive 39%.

Könsskillnader

Eftersom flickor överlag tenderar att ha bättre resultat än pojkar på de nationella ämnesproven, kan det vara intressant att göra en jämförelse av könsskillnaderna i de båda skolformerna.

Svenska: Delprov A – Läsförståelse

I båda skolformerna hade ungefär 95% av flickorna uppnått målen i den del av svensksprovet som mätte elevernas läsförståelse (Tabell 49). Motsvarande andel bland pojkarna var något lägre, 91%. Betygen Väl godkänd och Mycket väl godkänd var även vanligare bland flickorna än bland pojkarna.

Tabell 49. Uppnått provbetyg i Svenska, delprov A (läsförståelse). Jämförelse mellan flickor och pojkar. Procent inom varje skolform. 100% = den andel av N för vilka provuppgifter finns.

Provbetyg	Waldorfelever		Kommunala elever	
	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar
Godkänd	31	38	36	52
Väl godkänd	45	43	44	33
Mycket väl godkänd	20	10	15	6
Ej uppnått målen	4	9	5	9
Summa	100	100	100	100
Ej deltagit i provet (% av N)	5	7	3	3

Könsskillnaderna var dock något mindre bland waldorfeleverna. Detta gäller framförallt betyget Väl godkänd, vilket 45% av waldorfflickorna och 43% av waldorfpojkarna hade uppnått. Motsvarande andel bland de kommunala eleverna var 44% respektive 33%.

Bland waldorfeleverna var andelen elever som inte deltog i provet bara något större bland pojkarna jämfört med flickorna, 7% respektive 5%. Bland de kommunala eleverna fanns ingen skillnad mellan könen i bortfallet (3%).

Svenska: Delprov B – Muntlig del

På det delprov som mätte elevernas muntliga förmåga hade mellan 97-100% av både flickorna och pojkarna nått upp till betyget Godkänd eller däröver (Tabell 50). Betygen Väl godkänd och Mycket väl godkänd var något vanligare bland flickorna.

Tabell 50. Uppnått provbetyg i Svenska, delprov B (muntlig del). En jämförelse mellan flickor och pojkar. Procent inom varje skolform. 100% = den andel av N för vilka provuppgifter finns.

Provbetyg	Waldorfelever		Kommunala elever	
	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar
Godkänd	33	38	32	50
Väl godkänd	50	49	47	37
Mycket väl godkänd	17	11	19	10
Ej uppnått målen	0	2	2	3
Summa	100	100	100	100
Ej deltagit i provet (% av N)	9	10	5	6

Könsskillnaderna var även denna gång mindre bland waldorfeleverna. I waldorfskolorna hade 33% av flickorna och 28% av pojkarna hade nått upp till betyget Godkänd, 50% av flickorna och 49% av pojkarna till betyget Väl godkänd och 17% av flickorna och 11% av pojkarna till betyget Mycket väl godkänd. Motsvarande siffror för de kommunala eleverna var 32% respektive 50%, 47% respektive 37% och 19% respektive 10%.

Andelen elever som inte deltog i delprovet var marginellt större bland pojkarna i båda skolformerna. 10% av waldorfpojkarna och 9% av waldorfflickorna hade inte genomfört delprovet. Motsvarande andelar bland de kommunala eleverna var 6% respektive 5%.

Svenska: Delprov C – Skrivuppgift

I båda skolformerna hade 98% av flickorna nått upp till betyget Godkänd eller däröver i det prov som mätte skriftlig förmåga (Tabell 51). Motsvarande andel för pojkarna var något lägre, ca 95%. Betygen Väl godkänd och Mycket väl godkänd var något vanligare bland flickorna.

Tabell 51. Uppnått provbetyg i Svenska, delprov C (skrivuppgift). En jämförelse mellan flickor och pojkar. Procent inom varje skolform. 100% = den andel av N för vilka provuppgifter finns.

Provbetyg	Waldorfelever		Kommunala elever	
	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar
<i>Godkänd</i>	32	37	39	57
<i>Väl godkänd</i>	45	44	45	31
<i>Mycket väl godkänd</i>	21	14	14	6
Ej uppnått målen	2	5	2	6
Summa	100	100	100	100
Ej deltagit i provet (% av N)	6	10	3	4

Könsskillnaderna var återigen mindre bland waldorfeleverna. I waldorfskolorna hade 32% av flickorna och 37% av pojkarna nått upp till betyget Godkänd, 45% av flickorna och 44% av pojkarna till betyget Väl godkänd och 21% av flickorna och 14% av pojkarna till betyget Mycket väl godkänd. Motsvarande siffror för de kommunala eleverna var 39% respektive 57%, 45% respektive 31% och 14% respektive 6%.

Andelen elever som inte deltog i provet var något större bland pojkarna i båda skolformerna. Störst skillnad mellan könen fanns bland waldorfeleverna, där 10% av pojkarna och 6% av flickorna inte hade genomfört på provet. Motsvarande andelar bland de kommunala eleverna var 4% respektive 3%.

Engelska: Delprov A – Muntlig förmåga

På den del av engelskprovet som mätte elevernas muntliga förmåga hade ca 98% av både flickorna och pojkarna nått upp till minst betyget Godkänd (Tabell 52).

Bland de kommunala eleverna var betygen VG och MVG något vanligare bland flickorna, 43% hade uppnått betyget VG och 21% betyget MVG. Motsvarande andelar för pojkarna var 41% respektive 16%. Bland waldorfeleverna var förhållandena omvända: 43% av pojkarna hade nått upp till betyget VG och 20% till betyget MVG, medan motsvarande andelar för flickorna var något lägre, 42% respektive 17%.

Andelen elever som inte deltog i detta delprov var som tidigare nämnts större bland waldorfeleverna. Störst bortfall fanns bland waldorfpojkarna, där 10% inte hade genomfört provet. Motsvarande andel för waldorfflickorna var 7%. Bland de kommunala eleverna fanns inga skillnader mellan könen vad gäller bortfallet (5% bland båda könen).

Tabell 52. Uppnått provbetyg i Engelska, delprov A (muntlig förmåga). En jämförelse mellan flickor och pojkar. Procent inom varje skolform. 100% = den andel av N för vilka provuppgifter finns.

Provbetyg	Waldorfelever		Kommunala elever	
	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar
<i>Godkänd</i>	39	35	34	40
<i>Väl godkänd</i>	42	43	43	41
<i>Mycket väl godkänd</i>	17	20	21	16
Ej uppnått målen	2	2	2	3
Summa	100	100	100	100
Ej deltagit i provet (% av N)	7	10	5	5

Engelska: Delprov B – Receptiv förmåga

Bland waldorfeleverna hade 94% av pojkarna och 92% av flickorna uppnått målen för det delprov som mätte elevernas receptiva förmåga (Tabell 53). Motsvarande andel för de kommunala flickorna och pojkarna var 96%.

Tabell 53. Uppnått provbetyg i Engelska, delprov B (receptiv förmåga). En jämförelse mellan flickor och pojkar. Procent inom varje skolform. 100% = den andel av N för vilka provuppgifter finns.

Provbetyg	Waldorfelever		Kommunala elever	
	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar
<i>Godkänd</i>	24	27	24	23
<i>Väl godkänd</i>	47	41	44	43
<i>Mycket väl godkänd</i>	21	26	28	30
Ej uppnått målen	8	6	4	4
Summa	100	100	100	100
Ej deltagit i provet (% av N)	6	7	4	4

Överlag fanns inga stora skillnader mellan könen på detta delprov. Störst skillnad fanns bland waldorfeleverna, där 47% av flickorna och 41% av pojkarna hade nått upp till betyget VG. Motsvarande andelar för de kommunala eleverna var 44% respektive 43%. I båda skolformerna tenderade fler pojkar att få betyget MVG, 26% av waldorpojkar och 30% av de kommunala pojkarna. Motsvarande andelar för flickorna var 21% respektive 28%.

Vad gäller andelen elever som inte deltog i delprovet fanns här inga större skillnader mellan könen i någon av skolformerna.

Engelska: Delprov C – Skriftlig förmåga

I båda skolformerna hade 98% av flickorna och ca 95% av pojkarna uppnått målen för det delprov som mätte skriftlig förmåga (Tabell 54). Betygen VG och MVG var vanligare bland flickorna än bland pojkarna.

Könsskillnaderna inom de olika betygsgraderna var nästan lika stora i båda skolformerna. Bland waldorfeleverna hade 40% av flickorna och 33% av pojkarna nått upp till betyget VG och 17% av flickorna och 16% av pojkarna till betyget MVG. Bland de kommunala eleverna var motsvarande andelar 43% respektive 37% samt 18% respektive 15%.

Tabell 54. Uppnått provbetyg i Engelska, delprov C (skriftlig förmåga). En jämförelse mellan flickor och pojkar. Procent inom varje skolform. 100% = den andel av N för vilka provuppgifter finns.

Provbetyg	Waldorfelever		Kommunala elever	
	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar
<i>Godkänd</i>	41	47	37	43
<i>Väl godkänd</i>	40	33	43	37
<i>Mycket väl godkänd</i>	17	16	18	15
Ej uppnått målen	2	4	2	5
Summa	100	100	100	100
Ej deltagit i provet (% av N)	10	11	4	5

Inte heller i detta delprov fanns några större skillnader mellan könen i någon av skolformerna vad gäller andelen elever som inte deltog i provet.

Matematik

Grovt räknat hade 95% av både flickor och pojkar i båda skolformerna nått upp till målen i Matematik (Tabell 55). Inom de olika betygsgraderna fanns inga stora skillnader mellan pojkar och flickor i någon av skolformerna. Bland waldorfeleverna hade ca 45% av både flickorna och pojkarna uppnått betyget Godkänd, ca 35% betyget VG och ca 15% betyget MVG. Motsvarande siffror för de kommunala eleverna var ca 50%, 32% respektive ca 13%.

Tabell 55. Uppnått provbetyg i Matematik, samtliga delprov. En jämförelse mellan flickor och pojkar. Procent inom varje skolform. 100% = den andel av N för vilka provuppgifter finns.

Provbetyg	Waldorfelever		Kommunala elever	
	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar
<i>Godkänd</i>	45	42	50	49
<i>Väl godkänd</i>	32	36	32	32
<i>Mycket väl godkänd</i>	17	14	12	13
Ej uppnått målen	6	8	6	6
Summa	100	100	100	100
Ej deltagit i provet/provresultat saknas (% av N)	39	30	44	43

Bland de kommunala eleverna var andelen elever som inte deltog i något delprov, eller som inte fått något provbetyg i matematik, ungefär lika stort bland pojkarna och flickorna, (43-44%). Bland waldorfeleverna var bortfallet mindre bland pojkarna, 30%, jämfört med flickorna, 39%.

Sammanfattning och diskussion

I Svenska fann vi inga skillnader i andel elever som inte uppnådde målen för ämnet.

De elever i waldorfskolan som inte hade någon förälder med högskoleutbildning (Grupp 2) uppnådde mer ofta högre betygsgrader än motsvarande grupp i den kommunala skolan. Inom de olika betygsgraderna var skillnaderna mellan Grupp 1 och Grupp 2 också mindre i waldorfskolorna än i de kommunala skolorna. Det vill säga att i waldorfskolorna tycks föräldrarnas utbildningsnivå betyda mindre för barnens betyg än den gör i de kommunala skolorna. Det kan med andra ord finnas något i waldorfpedagogiken som ”kompenserar” för föräldrarnas utbildningsnivå. Här skapar dock de jämförelsevis större bortfallen bland

waldorfelever i Grupp 2 en osäkerhet i resultaten. Ett rimligt antagande är att många eller åtminstone en del av dem som inte deltagit i proven vetat med sig, att de var mindre duktiga i ämnet. Dessa skulle därför kanske ha hamnat i betygskategorierna IG eller möjligen G. Våra slutsatser förutsätter alltså att bortfallen, om de deltagit, skulle ha fördelat sig på dessa betygsgrader på ett sätt som bevarat observerade skillnader.

Könsskillnaderna i provresultaten i Svenska var inte lika stora i waldorfskolorna som i de kommunala skolorna. Återigen verkar det som om något i waldorfpedagogiken ”kompenserar” för köns- eller genusinflytandet. Här var skillnaden i bortfall bara något större i waldorfskolorna, så resultatet är relativt pålitligt.

I två av delproven i Engelska, som behandlade *mundlig* respektive *skriftlig* förmåga, fanns det ingen skillnad i andelen elever som inte nådde upp till målen. Även här var dock bortfallet större bland waldorfelever i Grupp 2. I det delprov som handlade om *receptiv* förmåga var det dubbelt så många waldorfelever som inte uppnådde Godkänt (18% mot 9%). De kommunala eleverna uppnådde här också i något större utsträckning högre betygsgrader. Samtidigt var skillnaderna mellan Grupp 1 och Grupp 2 mindre i waldorfskolorna. Även i det delprov som handlade om *skriftlig* förmåga var skillnaderna mellan Grupp 1 och Grupp 2 mindre i waldorfskolorna, men bortfallet i waldorfskolornas Grupp 2 var större.

Könsskillnaderna i Engelska var i stort sett lika i båda skolformerna och bortfallet bland ”waldorfpojarna” var bara något större i det första delprovet.

I matematikprovet var bortfallsmönstret det motsatta. I både Grupp 1 och Grupp 2 var det större bland de kommunala eleverna. Det var också större bland waldorfskolornas flickor än bland pojkarna. Här vet vi dock inte hur stor andel av bortfallet som bestod av elever som inte deltagit i provet, vilket skapar ytterligare en osäkerhetsfaktor. Andelen waldorfelever som inte uppnådde målen tycks vara något större (18% mot 12%). Det fanns å andra sidan en något större andel waldorfelever i Grupp 2 med betyget MVG, jämfört med samma elevgrupp i den kommunala skolan (10% mot 6%). Inom de olika betygsgraderna var också skillnaderna mellan Grupp 1 och Grupp 2 mindre bland waldorfeleverna. Dessa resultat kan ses mot bakgrund av det som framkom i den förra jämförelsen, nämligen att waldorfeleverna i mindre utsträckning ansåg att Matematik är svårt och i större omfattning menade att de inte gav upp inför ett svårt matematikproblem. Det ger ett visst stöd åt de skillnader i provresultat som observerats.

Könsskillnaderna i Matematik var i stort sett lika i båda skolformerna men det större bortfallet bland ”waldorfflickorna” skapar en viss osäkerhet även kring detta resultat.

Waldorflärarnas syn på de nationella ämnesproven

Urval och genomförande

För att få en mer nyanserad bild av jämförelsen mellan waldorfelevernas och de kommunala elevernas resultat på de nationella ämnesproven intervjuades lärarna i dessa ämnen – sammanlagt 35 stycken – på de nio waldorfskolor som medverkade i vårt utvärderingsprojekt (se ovan, s 9). Lärarna kontaktades först via brev under hösten 2003. I brevet ombads de att skriftligen eller muntligen (via telefon) besvara följande tre frågor:

1. Hur ser Du som waldorflärare på det nationella ämnesprovet i [ämnet] för skolår 9?
2. Hur stämmer provet med Ditt sätt att lägga upp undervisningen, både vad gäller *innehållet* och *formen* eller sättet Du undervisar på?
3. Hur stämmer ämnesprovet med waldorfskolans läroplan?

Det första brevutskicket omfattade enbart svensklärarna. Eftersom endast en lärare svarade på brevet valde vi att istället göra bandinspelade telefonintervjuer med de återstående 34 lärarna under våren 2004. Även denna gång kontaktades lärarna först brevledes för att informeras om de kommande intervjuerna. Lärarna gavs även tillfälle att själva kontakta forskningsgruppen för att bestämma en tid för intervjun som passade dem. Fyra lärare föll bort i detta skede. En lärare avböjde ”av personliga skäl” att delta i undersökningen och två uppgav att de aldrig hade varit med om nationella ämnesprov. En lärare hade slutat hösten 2003 och en hade blivit mammaledig. Dessutom undervisade en av lärarna både i Svenska och Engelska. Urvalet kom därför att bestå av sammanlagt av 30 intervjuer om de tre ämnena, fördelade på 29 lärare.

Av de 30 möjliga intervjuerna (eller 29, om man räknar läraren med två ämnen som *en* intervju) genomfördes 22 stycken, jämnt fördelade på de tre ämnena: 8 svensklärare (inklusive den lärare som besvarade det första brevutskicket), 7 engelsklärare och 7 matematiklärare. Bortfallet av 8 lärare berodde på att dessa, trots upprepade kontaktförsök, inte kunde nås. Deadline för intervjuerna sattes till början av juni 2004. Dessa lärare hade då fått åtskilliga personliga meddelanden, både på skolan och på hemtelefonen, utan resultat.

Bland svensklärarna fanns alla skolor förutom Örjanskolan representerade. Bland engelsklärarna fanns inte Johannaskolan och Rudolf Steinerskolan i Lund representerade och bland matematiklärarna saknades intervjuer med lärare från Kristofferskolan och Fredkullaskolan. De 15 intervjuade svensk- och engelsklärarna var alla kvinnor. Bland de 7 intervjuade matematiklärarna var fem män och två kvinnor. Det gav sammanlagt 17 kvinnor och 5 män. Andelen kvinnliga lärare dominerade alltså stort.

Av de 22 intervjuade lärarna svarade 8 personer (36%) att de hade en waldorfläroarbildning (antingen grundskoleläroarbildning eller gymnasieleäroarbildning), 5 personer att de hade gått enstaka kvällskurser, kortkurser eller sommarkurser i waldorfpedagogik och 1 person att hon var före detta waldorfelev. Återstående 8 personer saknade helt waldorfpedagogisk utbildning eller bakgrund. Detta föranledde oss att dela upp lärarna i tre grupper:

1. Lärare med waldorfläroarbildning: 8 personer
2. Lärare som gått enstaka kurser i waldorfpedagogik eller gått i waldorfskola: 6 personer
3. Lärare utan waldorfpedagogisk utbildning eller bakgrund: 8 personer

I Svenska hade hälften av lärarna (4 personer) waldorfläroarutbildning och 2 hade annan waldorfpedagogisk bakgrund. I Engelska och i Matematik hade 2 personer i vardera ämnet waldorfläroarutbildning, medan 3 lärare i respektive ämne helt saknade waldorfpedagogisk bakgrund. Möjligen kan man alltså påstå att den specifika "waldorfläroarkompetensen" var mest utbredd i svenskämnet. De frågor som ställdes i telefonintervjuerna redovisas i Bilaga 2.

Intervjuernas tillförlitlighet

Eftersom intervjuerna inte bara fångar lärarnas subjektiva uppfattningar utan också till vissa delar handlar om hur det faktiskt är i waldorfskolorna uppstår frågan om intervjuernas tillförlitlighet. Kan man lita på allt vad waldorfläroarna säger eller vill de kanske försköna bilden av waldorfskolan? Det är naturligtvis rimligt att anta att en viss skönmålning förekommer i svaren, dvs att man vill undvika att framställa eleverna och pedagogiken i negativa termer, eller att man vill rättfärdiga eventuella svagheter. Resultaten visar dock på många olika och delvis motstridiga uppfattningar om de nationella provens betydelse. Det verkar alltså inte ha funnits någon form av gemensamt ställningstagande, som styrt alla svar i samma riktning.

Resultat

Analysen av intervjuerna ledde till en indelning av svaren i tre huvudområden:

1. Lärarnas generella uppfattning om proven
2. Lärarnas uppfattning om hur proven förhåller sig till waldorfskolans läroplan
3. Lärarnas uppfattning om elevernas upplevelser av proven

Waldorfläroarnas generella uppfattning om proven

De utsagor som handlade om den generella uppfattningen om proven indelades i fem olika teman:

1. Proven stör den waldorfpedagogiska processen
2. Proven är bra
3. Provet är både positiva och negativa
4. Proven tar för mycket av undervisningstiden
5. Läraren anpassar sin undervisning efter provet

Nedan följer beskrivningar av dessa teman. Det kan tilläggas att det inte fanns några tydliga samband mellan lärarnas ämnestillhörighet och den generella uppfattningen om proven. Positiva och negativa synpunkter framkom i alla tre ämnena.

Proven stör den waldorfpedagogiska processen

I waldorfskolan är skolarbetet indelat i perioder. En del av skoldagen koncentreras till ett visst ämnesområde som läses under en längre tid. Undervisningen av teoretiska ämnen är förlagd till morgnarna och hantverks- och konstnärliga ämnen är förlagd till eftermiddagarna. Det nationella provet kan då innebära att den pedagogiska processen med periodundervisningen bryts upp. En lärare i Svenska vände sig bl a emot att kunskaperna ses som mätbara:

I waldorfskolan arbetar vi så mycket med litteraturen under morgonperioder (...) Så det arbete som görs under morgonperioderna reflekteras även i de löpande

språkundervisningstimmarna. Det blir som en slags väv som vi väver, morgonperiodlärare och svensklärare, och det skapar en trygghet för eleverna (...) Den här tryggheten faller ju helt bort i samband med de nationella proven eftersom det ligger som en grej för sig och som inte har vävts in i den här väven på samma sätt. (...) jag mäter inte kunskaper genom att kolla siffror eller på det sättet, utan som svensklärare anser jag att jag har ett mandat att få bedöma en uppsats, och i det mandatet lägger jag in min erfarenhet, min utbildning, mitt eget intresse för ämnet och min kompetens över huvud taget för att se till en elevs utveckling i ett ämne. Jag tycker inte att det är mätbart på det sättet som det görs i nationella provet. (Svensklärare med waldorfläroarutbildning)

En lärare i Matematik menade att proven inte stämmer med waldorfpedagogikens kunskapssyn:

Det passar inte vår kunskapssyn – när vi börjar en period, jag bygger upp ett talsystem t ex och när jag gör det så börjar jag från noll och kunskapen blir någonting upplevelse, bunden till elever, förståelse och tillsammans går vi en väg till slutet – vi kommer till något praktiskt. Det gör inte de där proven. Det processuella kunskapandet som vi har som är så intim till eleven, personligt, den saknas i de här proven. Så där passar det inte in, men att kolla färdigheter och så, som också är en del av vår kunskapssyn där är det bra. (Matematiklärare utan waldorfläroarutbildning)

Eleverna i waldorfskolan uppmuntras att tänka fritt och självständigt. En svensklärare tyckte att det nationella provet inte gav utrymme för eleverna att tänka själva:

Jag kan tycka att det är ganska bra att waldorfelever får en anknytning till det som händer i omvärlden, till vad man gör på andra skolor också, men samtidigt kan jag märka att den arbetsmetoden som vi har och det sättet som vi lär våra elever att tänka på inte följer den mallen eller den riktlinjen som de nationella ämnesproven gör. (...) Man märker väldigt mycket när de ska svara på frågor att det är väldigt statiska frågor och att de nästan inte får något utrymme att spåna fritt eller fundera som vi försöker lära eleverna att göra, åtminstone hos oss. Att de ska tänka själva och hitta egna lösningar och så, men det finns nästan inga såna lösningar i proven utan det är mer, kan du peka på exakt vad i texten som tyder på det här och det här. (Svensklärare med waldorfläroarutbildning)

En engelsklärare menade att det nationella provet bröt mot den antroposofiska synen på människans utveckling från barn till vuxen.

Så är det tidpunkten för en bedömning av en ung människas kunskaper, den kommer ju in i en tid i de här unga människornas liv som är väldigt turbulent, ibland kaotisk. De befinner sig ju i olika faser i puberteten med allt vad det innebär av omstruktureringar i kroppen och i sinnet. Många har ju varit väldigt duktiga skolelever tidigare, och helt plötsligt händer det en massa saker med en. Vi tänker ju kanske på en människas utveckling på ett annat sätt i waldorfskolorna i enlighet med den antroposofiska synen på människans utveckling, och då kanske man ser saker ur ett annat perspektiv. (...) Det händer mycket, man är precis i början på att bilda en personlighet, en karaktär, och just i den känsliga fasen ska man bedömas. Och bara det tycker jag är oförenligt med vår syn på människan, att man mitt i en känslig utveckling, det är verkligen som att rycka upp en planta som håller på och ska blomma, för att se hur rötterna har

utvecklats. (...) Jag tycker de är ett störande moment helt henkelt. Vi tänker ju på ett annat sätt när vi lägger upp vår undervisning, olika årskurser har olika teman, olika frågeställningar hos den unga människan som hjälper till, som är en näring i den unga människans växande. Så det är inte bara någon slags kronologisk ökning av olika förmågor, utan det är mycket, mycket mer än så. (...) Vi ser ju inte på kunskapen på det sättet. Om vi tänker oss att det är näring för en ung människa, så handlar det om, om man t.ex. läser en roman, en historia, en dikt, vad det slår an hos eleven, hur det kan förändra ens tänkesätt, vad man får för skönhetsupplevelse av ett språk t.ex. Det är sånt som är helt omätbart, men det är det som vi är mer inne på att undervisningen också i främmande språk ska innehålla. (Engelsklärare med waldorfläroarutbildning)

Proven är bra

En del lärare gav uttryck för att det nationella provet passar även i waldorfskolan. De menade att provet mäter sådana färdigheter som alla elever ska kunna oavsett skolform. Följande citat illustrerar denna ståndpunkt:

Jag tycker att de är bra. (...) Jag brukar försvara dem lite för jag tycker att de mäter sådana saker som... det gör ju lättare för mig. Då behöver inte jag sätta ihop sådana här prov. (...) Det här med läsförståelsen man måste ju kolla det på något sätt. (...) Jag tycker att med de mål som vi har som är ju ungefär samma egentligen som grundskolan – det här med att man ska kunna uttrycka sig och att man ska kunna läsa en text och förstå. (Svensklärare med waldorfläroarutbildning)

Jag tycker att proven var bra utformade, de var inte alls så stelbenta som man kanske skulle kunna tro, utan de är ju väldigt waldorfiga. (Matematiklärare med kortare waldorfläroarutbildning)

Att det är bra, det är ett fint prov. Varierat och kreativt. Det tycker jag är jättefint. (...) Naturligtvis ligger waldorfskolans kursplan lite vid sidan om, och man ägnar mycket tid åt sådant som man vet inte kommer på ett nationellt prov. Men annars så är det ju ett väldigt brett grepp på matematik som provet har, det finns många olika moment. Det tycker jag är bra. (Matematiklärare med waldorfläroarutbildning)

Jag tycker det är synd att det ska vara så uppschosat runt omkring proven eftersom alla elever tror att betygen hänger så mycket på dem. Och då är det svårt att tona ned det eftersom man ändå tycker att det är ett viktigt prov att göra, så man vill inte tona ned det för mycket. Men personligen tycker jag att proven just i engelska är ganska så bra, för att se vad dom kan och se vad de behöver öva på. (Engelsklärare utan waldorfläroarutbildning)

Proven är både positiva och negativa

Det finns också en viss ambivalens i lärarnas svar. De talar om både negativa och positiva sidor av provet. En lärare i Matematik ansåg att även om provet i grunden inte stämmer med waldorfpedagogiken så fanns det ändå en viss överensstämmelse:

Men i det stora hela - Tja, det stämmer ju inte, det gör det inte, men för man vill ju att undervisningen ska innehålla något mer moment än det där. Det är ingen katastrof som prov betraktat, det är det inte. Jag menar det stämmer ju med innehållet i ja, någon

slags kursnivå. Det gör det ju. Det kan jag inte säga annat. Men det stämmer inte med vårt sätt att undervisa. (Matematiklärare utan waldorfläroarutbildning)

Andra lärare menade att de efter ett första kritiskt motstånd ändå kom att se provet som något positivt:

Första impulsen är kanske att det inte riktigt passar in, men sen tycker jag nog att det ändå är väldigt bra på sätt och vis, att eleverna får en chans att visa sidor som jag kanske inte har sett. Så jag tycker att det har varit till hjälp. (Engelsklärare med kortare waldorfläroarutbildning)

Proven tar för mycket av undervisningstiden

Det fanns också uttryck för att det nationella provet tar för mycket tid av undervisningen, att det påverkar lärarnas undervisning under en lång period:

...att det nationella provet så totalt dominerar ämnet Svenska under vårterminen eftersom vi bara har två x 40 minuter. Det är det här att de ska få ut materialet i förväg och vi ska öva och ska man då genomföra de muntliga uppgifterna tycker jag att det tar ju nästan hela terminen, i alla fall en stor del av terminen. Jag tycker att det är för stort helt enkelt. Genom att vi har uppdelat våra timmar i morgonperioder och det här ligger helt på de löpande språktimmarna, så skulle jag vilja ta bort delar av det nationella provet. (Svensklärare med waldorfläroarutbildning)

Den spontana reaktionen är definitivt så här i efterhand att det tar alldeles för mycket tid av undervisningen. Det går otroligt mycket tid åt att förbereda dem och att överhuvudtaget genomföra det, det är många delprov, och sen att rätta också. Och att de blir väldigt uppschosade av just de nationella proven, att de tror att de har en så otrolig betydelse för slutbetyget. Det är de starka bilderna man har. (Matematiklärare utan waldorfläroarutbildning)

Läraren anpassar sin undervisning efter proven

En del lärare i Engelska ansåg att det nationella provet delvis styr innehållet och formen på deras undervisning. Speciellt verkade detta gälla för de waldorfskolor som inte omfattade gymnasienivån, där nästan samtliga elever således gick över till kommunalt gymnasium efter skolår 9. En engelsklärare menade att accepterandet av "skolpengen" också innebar att man måste ställa upp på de nationella proven och anpassa undervisningen därefter:

Och att det från början hela tiden har känts fel, men att vi så småningom har tvingats in i någonting som egentligen inte alls stämmer överens med waldorfskolans kursplan, så känner jag det. Men allt eftersom man samtidigt har tagit emot skolpengen och en del av samhället, varför ska man då inte kunna ställa upp på något som alla andra lärare ställer upp på. Man blir ju påverkad av miljön runt om kring sig, både den pedagogiska och så vidare, och ställs inför frågeställningar som det här är ju ändå ett mål som alla elever har rättigheter att nå, så undermedvetet bär man på de tankarna och idéerna ett tag, och sen går det liksom lättare att göra provet. För jag har gjort det i så pass många år nu, så pass många år, men nu hyschar vi inte om det som vi kanske gjorde tidigare, trots att vi fortfarande ser det som ett komplement. Samtidigt känns det som om, det är ju en tolvårig skola med allt vad det innebär, vi läser och undervisar på ett

annat sätt, men samtidigt har vi ju gått med på att skriva en kursplan där målet i 9:an ska överensstämma med vanlig klass nio, så att man kan ska kunna gå vidare till annat gymnasium om man vill även från waldorfskolan. Så vi har gjort stora avsteg på väldigt mycket, för att kunna få skolpeng och för att kunna vara friskola, det kan jag känna.
(Engelsklärare utan waldorfläroarbildning)

Andra talade om nödvändigheten att beakta att eleverna gick vidare till kommunalt gymnasium:

Ja, egentligen har vi ju en tolvårig skola, men nu så måste vi hela tiden anpassa oss eftersom de flesta eleverna går till vanligt gymnasium, Så därför har vi ju fått anpassa oss. Vi följer inte vår egen läroplan så som vi önskade utan vi får helt enkelt ändra vår språkundervisning. Hade vi följt vår egen läroplan då skulle vi ju kanske inte ha hetsat på de här grammatiska momenten, utan det hade fått komma mer i sitt sammanhang. Vi kanske hade haft mer drama och så där men nu känner man att nu ligger de här nationella proven på våren i nian och då måste vi anpassa oss efter det. (Engelsklärare med kortare waldorfbildning)

Jag tycker att de är bra, men det är så på vår skola att vi har bara upp till nionde klass och waldorfskolorna är ju som regel upp till tolfte. Och det gör att vi måste anpassa vår undervisning så att eleverna, nästan 90 %, går in till vanliga gymnasiet. Och det gör ju att vi bör, åtminstone jag gör så att jag börjar med, ända från sjunde klass, att anpassa dom lite till de här så att de vet vad det går ut på, så att det inte fullständigt blir en chock för dem. (Engelsklärare utan waldorfläroarbildning)

Lärarnas uppfattning om hur proven förhåller sig till waldorfskolans läroplan

Lärarnas uppfattningar om hur proven förhåller sig till waldorfskolans läroplan har indelats i tre kategorier:

1. Proven är för ytliga
2. Proven kan utarma waldorfbagogiken
3. Proven stämmer med waldorfskolans läroplan

Proven är för ytliga

En del lärare tycktes anse att det nationella ämnesprovet är för "ytligt" för att stämma överens med waldorfskolans läroplan. De ansåg t ex att provet mer mäter enkla färdigheter och inte de djupare, underliggande lärprocesserna, eller ämnets estetiska dimensioner. Två svensklärare uttryckte det som att waldorfeleverna därför missade de enkla "kortsvarsfrågorna" men däremot inte de frågor som kräver reflektion:

Det jag personligen tycker är jättesvåra att rätta efter de här mallarna, att det ska se ut på ett visst sätt och sättet som eleverna uttrycker sig på stämmer nog kanske inte riktigt med grundskolans. (...) Om jag tittar på den läsförståelsen så har dom, det som grundskolan uppfattar som lätta kortsvarsfrågor, alltså snabbt leta i en text, sånt har vi inte övat. Eftersom vi tittar på helheten och större perspektiv och analysera, dra jämförelser i stort. Vilket betyder att när det gäller trepoängsgrejerna som är svårt så har de lättare för dom. (...) De som är duktigast gjorde missarna på det medan de

barnen som har gått i grundskolan innan och kommit i 7:an och 8:an, de klarade lätt alla kortsvarsgrejer, men kunde inte nå upp till två- och trepoängarna. Och det kanske är en skillnad i hur man arbetar. Vi är inte färdiga förrän slutet av nian med vår läroplan, samhällskunskapen kommer in i nian. (Svensklärare utan waldorfläroarutbildning)

Ja, för oss i nian så står det i kursplanen att det ska finnas mycket humor, att det ska vara mycket recitation, det ska gärna finnas med moralföreställningar som står mot varandra i humoristisk form, dvs. läsa Kiplings dikter. (...) Något sånt finns ju inte alls med i det nationella provet. alltså den bakomliggande, mer innehållsmässiga aspekten. Som jag upplever det nationella provet så ligger det på en mycket ytligare nivå, det är mer "leva och lära i Sverige jämfört med Nya Zeeland", skriv ett brev till en kamrat och berätta hur du lever. Våra elever, om vi då har haft frågeställningar i kapitlen i Oliver Twist, om vad hände där och varför gjorde de så eller så och sen har de fått skriva en uppsats där de ska få vara någon person i boken, och sen kommer de till det nationella provet där de får uppgiften att "skriv nu ett brev om dig själv och presentera vad du gör på fritiden", då tycker de lite "vad är det här?", de tycker att det är lite för enkelt, även om de kanske inte alls är så duktiga på att stava och kan uttrycka sig, men själva frågeställningen känns för enkel. De är vana vid andra frågeställningar och en lite annan vinkling in mot ungdom och barn och det som de själva är. (Engelsklärare utan waldorfläroarutbildning)

En lärare i Engelska saknade något om språkets "skönhetsvärde":

Ja till viss del är det ju likt, att de ska få vissa färdigheter, förståelse, ordförråd, läsning och skrivning, det skiljer sig ju inte så himla mycket. Sen finns det något som står i vår kursplan som handlar om språkets skönhetsvärde, och det tycker jag inte att jag kan hitta i den vanliga nationella kursplanen. (Engelsklärare med waldorfläroarutbildning)

Andra lärare menade att även om proven till viss del stämmer överens med waldorfskolans läroplan så är ämnesinnehållet ändå annorlunda i waldorfskolan. Tre lärare i Matematik beskrev det säregna med waldorfskolans matematikundervisning i följande ordalag:

Den stämmer överens, det är att man ägnar sig åt vissa moment i klass nio, som man inte har i den vanliga skolan. Det är väl bara det. Man ägnar sig också ganska mycket åt historiska räkneformer i klass nio, det är två stora perioder, en rymdgeometri och en historisk räkning, och det är sånt som man vet inte kommer på det nationella provet. Så om man bara skulle ha den inriktningen, att de ska få så bra resultat på det nationella provet, så skulle man ändra undervisningen. Men vi har ju en annan grund för att se hur man ska lägga upp undervisningen. (Matematiklärare med waldorfläroarutbildning)

Alltså waldorfskolans kursplan i matematik är väldigt ambitiös, lågt över grundskolans mål och riktlinjer. Jag tycker väl att proven är ju bra, de speglar inte alla delar av det som ska ingå i waldorfskolans kursplan motsvarande vad man har nått, målen för årskurs 9. Men de målen är så högt satta så jag skulle vilja påstå att inga elever på vår skola riktigt når upp till waldorfskolans mål, mer till grundskolans mål. Det är en svår fråga. Men jag tycker inte att provet slår undan benen på våra elever, det gör jag inte. (Matematiklärare med kortare waldorfläroarutbildning)

Jag tror att den stora skillnaden är i de lägre klasserna. På gymnasiet ska ju morgonperioderna vara till för hela klassen, de ska ha en återkoppling till historien, varifrån har en viss matematikgren utvecklats, var har den kommit ifrån, och det är nog inte samma i vanliga skolan, det vet jag inte. Så det är väl den stora skillnaden, att man försöker göra en matematik utifrån något som har hänt i verkligheten, att man använder sig av matematiken för att lösa de uppgifter som man har ställts inför i historien, och så gör vi det idag på samma sätt. (Matematiklärare utan waldorfläroarbildning)

Även två lärare i Engelska beskrev hur innehållet och synen på ämnet skiljer sig:

Jag har själv jobbat på ett vanligt gymnasium och är utbildad lärare på lärarhögskola innan jag började här och det man märker är att vad gäller Engelska så finns det ett utilistiskt synsätt [i den kommunala skolan], man lär sig engelska för att man ska kunna använda det i affärer, när man reser och för att söka utbildningar och så där, nyttoaspekten helt enkelt. Men det här med att språket kan vidga ens sinne för olika sätt att tänka och att det hjälper en att växa. Man får syn på sig själv på ett annat sätt genom att uttrycka sig på ett annat språk för att orden är annorlunda och låter annorlunda. I och för sig tror jag att den aspekten finns till viss del även i den kommunala skolan, men den överskuggande aspekten i den nationella kursplanen är det här utilistiska synsättet. (Engelsklärare med waldorfläroarbildning)

Men sen är det ju mer innehållet som skiljer. Att vi utgår från enklare skönlitteratur som på något vis ska ta upp teman som stämmer överens med elevens ålder. Det är inte så enkelt men det går. Och att grammatikslingan ligger bredvid, parallellt, inte inbakad i själva lärobokstexterna. Texterna är ju inte valda i waldorfskolan för att man ska lära sig t ex adverbialen, och det är ju en skillnad. Du hittar ju knappt en lärobok i den vanliga skolan som inte är styrd mot det nationella provet. Alla läroböcker vare sig det är på gymnasiet eller i 9:an har en vokabulär och ett innehåll som sen på något vis ska konfirmeras i det nationella provet. Där kan jag tycka att våra elever, de blir ju inte tränade i just det, i den modellen. Och hitintills har jag aldrig upplevt att jag har behövt göra det, utan har eleverna i waldorfskolan klarat av att läsa det vi har i kursplanen i nian, då klarar de också det nationella provet. (Engelsklärare utan waldorfläroarbildning)

Proven kan utarma waldorfpedagogiken

Några lärare kände en viss oro för att waldorfpedagogiken skulle komma att utarmas genom att man alltför mycket anpassade sig till de nationella proven. En svensklärare menade att risken är att man bara ”jobbar för att klara de nationella proven”:

Men detta då att konkret – ”du, du ska inte tänka själv, du ska bara läsa den här meningen eller texten och tala om vad står där”. Det tycket jag att dom hade svårigheter med. Och hade jag vetat om det så är ju frågan: skulle jag ha gjort undervisningen annorlunda i nian, skulle vi ha jobbat bara för att klara de nationella proven? Eller – (Svensklärare utan waldorfläroarbildning)

En matematiklärare menade att mycket hänger på den enskilde lärarens integritet och att ”man sitter säkert i sadeln”:

Dels är det våra lärare om man inte riktigt sitter på sin sadel så kan de bli rädda och ändra sin undervisning och didaktik mot de nationella proven – (...)Det enda jag är bekymrad över är att jag har märkt att redan i åttan, vissa klasslärare tar nationella proven och börjar – jag är rädd att de påverkar waldorfskolans sätt att undervisa i längden, om läraren är osäker. Och då binder man sig fast för att klara de nationella proven. Om man kan hålla sin integritet ändå bredvid – då är det bra. (Matematiklärare utan waldorfläroarutbildning)

Proven stämmer med waldorfskolans läroplan

Det fanns emellertid också uttryck för att det nationella provet stämmer överens med waldorfskolans läroplan. Två engelsklärare menade det:

Jag tycker att det stämmer bra, när man läser inför varje delprov vad det går ut på, hur man ska bedöma det, så tycker jag faktiskt att det har varit bra, de olika sakerna man ska titta på, att det inte är helt ensidigt. (Engelsklärare med kortare waldorfläroarutbildning)

Läroplansmässigt har jag inga direkta kommentarer till, jag tycker att de brukar stämma överens ganska bra och det känns skönt att göra dem och så där och se och vara trygg i omdömet och så där. Det är ju den biten som jag tycker är skönt i det. Sen så tycker jag att de är väldigt svåra att göra någonting mera av, än just bara ha som prov.(...)Proven är bara tänkt för att testa engelskan. Och det är inte waldorfpedagogik överhuvudtaget. (Engelsklärare med kortare waldorfläroarutbildning)

Lärarnas uppfattning om elevernas upplevelser av proven

En del lärare uppfattade att vissa elever upplevde stress och oro inför provet. En matematiklärare menade att waldorfeleverna inte är vana vid prov:

Det är mycket oro redan första dagen. Det är mycket oro kring detta måste jag säga. Det är helt sant för att dels står det om det i tidningen, och sen måste vi ju på något sätt för att de ska kunna göra ett resultat som motsvarar det som dem, deras kunskap, så måste vi plötsligt börja träna dem i provgörning eller hur man nu ska uttrycka sig. De är inte vana att göra prov – vi har inte något mycket prov hos oss. Och det betyder då att detta blir något väldigt mystiskt att plötsligt ha träningsläger i att göra prov. Hur mycket man än försöker dölja det så är de tillräckligt gamla för att genomskåda det. (Matematiklärare utan waldorfläroarutbildning)

En svensklärare tyckte att eleverna blev stressade inför provet, samtidigt som de kanske tyckte det var bra att bli prövade och jämförda med eleverna i den vanliga skolan:

Dom är ju för det mesta ganska uppstressade inför det, de är inte vana vid sådana prova. Men samtidigt så tror jag att de också tycker på ett sätt att det är ganska bra att få prova sig jämfört med övriga grundskoleelever, eftersom de har levt i en annan skolvärld. (Svensklärare med waldorfläroarutbildning)

Andra lärare menade att eleverna var förväntansfulla och nyfikna även om provet uppfattades som ”jobbigt”:

Jag uppfattar det som att dom tycker att det är ganska kul. Därför att det plötsligt är någonting som alla gör och speciellt om man gått i en waldorfskola länge och inte haft några prov – väldigt spännande. Jag tror också att de tycker att det är jobbigt för jag försöker ju att göra det så litet som möjligt så att säga. (Svensklärare utan waldorfläroarutbildning)

Jag tror att samtidigt som de tycker att det är lite jobbigt att göra prov, så är de också nyfikna på var de står på ett brett förhållande till andra elever i Sverige. Så jag tror att de flesta är nyfikna på sin egen standard. (Matematiklärare med waldorfläroarutbildning)

En matematiklärare menade att proven ”peppade” de duktiga men inte var så roliga för de svaga:

Ja, de som är duktiga tycker att det är kul, de blir peppade av det, det är som en utmaning. De tar provet på ett stort allvar, det gör de oavsett om de är duktiga eller inte. Så det finns en peppning för de eleverna får testa sig själva riktigt ordentligt tycker de. Men å andra sidan så är de svaga inte så glada på det. (Matematiklärare utan waldorfläroarutbildning)

En svensklärare menade att även eleverna tyckte att provet var för ytligt. Eleverna är vana att tänka mer självständigt, vilket kan ligga dem i fatet när de genomför det nationella provet:

Tidspressen och sen tyckte de att de var väl så dumma, frågorna. När de tittade på en fråga så tyckte de att ”ja, men de är ju för lätta” Och då letar de att det måste vara svårare, och så missar de. ”Man kan ju inte fråga en så jäkla dum fråga, det står ju i texten, varför ska man fråga efter något sådant dumt”. På ett sätt så kanske de har varit för noggranna och ställt för höga krav och tror inte att man kan fråga något som är enkelt och rakt. (...) Vi jobbar inte med saker på tid, du ska leta det här och vara så snabb utan de är mer reflekterande. Jag tror att de aldrig har sett den typen av prov så de var ganska ställda. (Svensklärare utan waldorfläroarutbildning)

Sammanfattning

Intervjuerna har gett en tämligen mångfacetterad bild av waldorfläroarnas inställning till de nationella proven. Det går inte att säga att de generellt tycker att proven är ”bra” eller ”dåliga”. En del betonar den skillnad i kunskaps- och ämnessyn som ligger bakom proven, jämfört med waldorfpedagogikens grundsyn. Man menar t ex att de stör den waldorfpedagogiska processen eller att waldorfpedagogiken anpassas till dem och därmed undermineras. Andra menar att det är positivt att även waldorfeleverna får ett jämförbart mått på sina kunskaper, att proven mäter sådant som alla ska kunna oavsett skolform. Ett ofta återkommande tema är dock att många elever känner sig nervösa eller stressade inför proven eftersom de inte är ”vana” vid den typen av kunskapskontroll.

Slutdiskussion

Huvudsyftet med denna undersökning var att jämföra waldorfskolan och den kommunala skolan beträffande elevernas uppnådda kunskaper i de tre kärnämnen Svenska, Engelska och Matematik i skolår 9. Om vi bortser från bortfallen och håller oss till de skillnader som faktiskt observerats beträffande de andelar elever som *inte uppnått målen* tycks dessa vara mycket marginella. De största skillnaderna (på 4 – 6%) framträder då i Grupp 2 i Matematik och i Engelskans delprov 2, där fler waldorfelever inte uppnådde målen. Å andra sidan fanns det vissa tendenser att andelarna waldorfelever i Grupp 2 (utan någon förälder med högskoleutbildning) i de högre betygsgraderna var större än motsvarande andelar elever i den kommunala skolan. Detta var särskilt tydligt i Svenska.

Om vi å andra sidan spekulerar i bortfallets inverkan (dvs den andel elever som inte deltagit i proven), är det kanske rimligt att anta att andelen elever som inte uppnår målen skulle ha varit större i waldorfskolorna, om även dessa elever hade deltagit. Men även om det skulle vara fler waldorfelever som inte uppnår målen bör detta ses i ett större sammanhang. Vi har t ex noterat att i Svenska tycks waldorfpedagogiken bidra till att utjämna skillnaderna mellan flickor och pojkar. Med reservation för den osäkerhet som bortfallskillnaderna skapar antyder resultaten också att waldorfskolornas pedagogik kan bidra till en viss utjämning av skillnader i social bakgrund. Nämligen i den meningen, att föräldrarnas utbildningsnivå inte får samma genomslag på elevernas betyg som i den kommunala skolan.

En annan faktor att beakta är waldorfskolans tolvåriga läroplan, vilket Skolverket också påpekade i sin utvärdering (Skolverket, 1995). Vissa ämnesmoment sparas i waldorfskolan till skolår 10 – 12. I vår tidigare undersökning (Dahlin, Andersson & Langmann, 2003) framkom vidare att före detta waldorfelever klarar sig bra i högre utbildning och att övergångsfrekvensen till denna är jämförelsevis hög. Man bör också beakta karaktären på åtminstone delar av de prov som ingår i de nationella ämnesproven. Det kan vara så att de inte fungerar så bra som mätinstrument för de kunskaper och färdigheter som waldorfelever utvecklar. Vi vill påminna om den waldorfskolelärare som i våra intervjuer pekade på detta:

Tidspressen och sen tyckte de att de var väl så dumma, frågorna. När de tittade på en fråga så tyckte de att "ja, men de är ju för lätta" Och då letar de – att det måste vara svårare, och så missar de. "Man kan ju inte fråga en så jäkla dum fråga, det står ju i texten, varför ska man fråga efter något sådant dumt". På ett sätt så kanske de har varit för noggranna och ställt för höga krav och tror inte att man kan fråga något som är enkelt och rakt. (...) Vi jobbar inte med saker på tid, du ska leta det här och vara så snabb utan de är mer reflekterande. Jag tror att de aldrig har sett den typen av prov så de var ganska ställda.

Det är möjligt att läraren i detta citat övergeneraliserar, dvs att den elevreaktion hon beskriver inte är så vanlig att den skulle förklara alla eller ens de flesta av waldorfelevernas ej godkända prov. Men något ligger det ändå säkert i detta att waldorfeleverna är vana vid en annan typ av kunskapskontroll, där det egna reflekterandet får mera utrymme.

I lärarintervjuerna påpekades också att waldorfeleverna kände sig mycket stressade inför de nationella proven. Samtidigt noterade vi i enkäterna från den nationella utvärderingen att waldorfeleverna känner mindre stress i form av för höga krav, jämfört med kommunala skolans elever (ovan, s 24). Dessa två observationer stödjer varandra. Om vardagen i

waldorfskolan kännetecknas av relativ stressfrihet, kommer de nationella proven att upplevas mer stressande, än om prov av denna typ är ett ofta återkommande inslag i skolverksamheten. Det betyder inte nödvändigtvis att de kommunala eleverna utvecklat en större stresstålighet inför proven. Kanske har de fysiologiskt sett samma stressnivåer, men har ”vant sig” vid dem. Detta kan motiveras uppfattningen att waldorfelever är överbeskyddade. Men vilket förhållningssätt till barn ligger egentligen bakom en sådan uppfattning? Kunde man inte lika gärna mena att barnen i den kommunala skolan är överstressade?

Lärointervjuerna gav också en bild av den ämnesintegrering som kännetecknar waldorfpedagogiken och hur undervisning både till form och innehåll ofta skiljer sig gentemot den kommunala skolan. Är det då självklart att waldorfskolan ska anpassa sig till de kunskapsmätningar som utgår från kursplaner och mål som formulerats för den kommunala skolan? Denna anpassning kan i vissa fall underminera waldorfpedagogikens grundprinciper. Vad händer då med den pedagogiska friheten och möjligheten att skapa alternativ? Detta pekar på svårigheterna att jämföra kunskapsresultat från pedagogiska processer som i flera avseenden är helt olika.

Referenser

- Bjurström, P., & Ståhlbom, G. (2002). *Waldorfpedagogikens byggnader - en förstudie*. Stockholm: Kungliga Tekniska Högskolan och Arkitekturskolan.
- Dahlin, B., Andersson, C., & Langmann, E. (2003). *Waldorfelever i högre utbildning. En uppföljningsstudie*. Karlstad: Institutionen för utbildningsvetenskap, Karlstads universitet.
- Dahlin, B., Andersson, C., & Langmann, E. (2004). *Waldorfskolorna och segregationsfrågan. En undersökning av "waldorfföräldrars" sociala och kulturella homogenitet*. Karlstad: Institutionen för utbildningsvetenskap, Karlstads universitet.
- Schuberth, E. (1990). *Erziehung in einer Computergesellschaft. Datentechnik und die werdende Intelligenz des Menschen*. Stuttgart: Verlag Freies Geistesleben.
- Skolverket (1995). *Undervisningen i Waldorfskolor*. Huvudrapport 1995-10-16, Dnr 94:1701. Stockholm: Skolverket.

Bilaga 1: Generell elevenkät skolår 9

Den här enkäten består av ett urval av frågor från Skolverkets nationella utvärdering av svenska skolor, som pågår under 2003. Vi som ställer frågorna kommer från Karlstads universitet. Vi vill jämföra Waldorfskolor med ”vanliga” svenska skolor. Din skola har gått med på att delta i denna undersökning.

Syftet med undersökningen är att göra skolan ännu bättre. Då är det viktigt att veta hur elever har det i skolan, vad de tycker om skolan och vad de lär sig i skolan.

Ingen kommer att kunna se vem som besvarat enkäten.

Inga uppgifter kommer att lämnas ut om hur enskilda elever svarat.

Bara namnet på din skola och vilken klass du går i kommer att noteras.

Tack för din medverkan!

De flesta frågor har flera svarsalternativ. Svara genom att sätta ett kryss vid det svarsalternativ som stämmer bäst vid varje påstående.

Bakgrundsfrågor

1. **Födelseår:** 19 ..... (Ange två siffror!)

2. **Kön:** Flicka
Pojke

3. a) **I vilket land är du född?**

Sverige Annat land Vilket? .....

b) **Om du inte är född i Sverige, vilket år kom du till Sverige?**

År: 19.....

4. **I vilket land är dina föräldrar födda?**

a) Mamma: Sverige Annat land Vilket? .....

b) Pappa: Sverige Annat land Vilket? .....

5. **Vilket språk lärde du dig tala först?**

Svenska
Svenska och ett annat språk Vilket?.....
Annat språk än svenska Vilket?.....

6. **Hur ofta använder du en dator?**

	Nästan varje dag	Några gångar per vecka	Mellan en gång i veckan och en gång i månaden	Mindre än en gång i månaden	Aldrig eller nästan aldrig
a) I skolan	☐	☐	☐	☐	☐
b) Hemma, i samband med skolarbete (läxor/hemarbete)	☐	☐	☐	☐	☐
c) Hemma, på min fritid	☐	☐	☐	☐	☐
d) På bibliotek eller annan plats, på min fritid	☐	☐	☐	☐	☐
e) På bibliotek eller annan plats i samband med skolarbete (läxor/ hemarbete etc.)	☐	☐	☐	☐	☐

7. Om du använder dator – hur ofta använder du den till följande?

	Nästan varje dag	Några gångar per vecka	Mellan en gång i veckan och en gång i månaden	Mindre än en gång i månaden	Aldrig eller nästan aldrig
a Söka eller hämta information mm på Internet	☐	☐	☐	☐	☐
b Kommunikation via Internet, t ex e-post, chat	☐	☐	☐	☐	☐
c Spel	☐	☐	☐	☐	☐
d Skriva (ordbehandling)	☐	☐	☐	☐	☐
e Räkna/kalkylera etc.	☐	☐	☐	☐	☐
f Grafik (rita, måla, multimedia etc.)	☐	☐	☐	☐	☐
g Programmering	☐	☐	☐	☐	☐

8. Vilka av följande saker har din familj tillgång till?

(Du kan sätta flera kryss)

- a) Bil
- b) Fritidshus
- c) Segel- eller motorbåt
- d) Motorcykel/snöskoter
- e) Dator med Internetuppkoppling
- f) Morgontidning

9. Tänk efter hur det ser ut hemma och gör en uppskattning av hur många böcker som finns där. Du kan räkna med att det går ungefär 50 böcker i en vanlig hylla i en bokhylla.

(Räkna inte med tidningar, tidskrifter eller skolböcker)

- Inga eller väldigt få (0–10 böcker)
- 10 – 50 böcker
- 50 – 200 böcker
- 200 – 500 böcker
- Fler än 500 böcker

10. Deltar du i möten eller aktiviteter i någon förening eller organisation?

	Varje dag	Varje vecka	Varje månad	Varje år	Aldrig
a) Partipolitisk eller elevfacklig	☐	☐	☐	☐	☐
b) Intresseförening/organisation som arbetar för en viss sak	☐	☐	☐	☐	☐
c) Idrottsförening	☐	☐	☐	☐	☐
d) Kulturförening (musik, dans eller teater)	☐	☐	☐	☐	☐
e) Annan förening eller organisation	☐	☐	☐	☐	☐

11. Hur ofta sysslar du med följande på din fritid / utanför skolan? Markera ett svar per rad.

	Varje dag	Varje vecka	Varje månad	Varje år	Aldrig
a) Umgås eller pratar med föräldrar och/eller syskon	☐	☐	☐	☐	☐
b) Umgås med andra släktingar	☐	☐	☐	☐	☐
c) Umgås eller pratar med kompisar	☐	☐	☐	☐	☐
d) Lyssnar på musik	☐	☐	☐	☐	☐
e) Spelar musik	☐	☐	☐	☐	☐
f) Går på bio, konserter, teater eller utställningar	☐	☐	☐	☐	☐
g) Arbetar med händerna, t. ex. snickra, sy, motorer, elektronik	☐	☐	☐	☐	☐
h) Sysslar med konstnärlig verksamhet, t. ex. målning, teckning, grafik, keramik	☐	☐	☐	☐	☐
i) Läser böcker eller facktidskrifter	☐	☐	☐	☐	☐
j) Läser serietidningar/veckotidningar	☐	☐	☐	☐	☐
k) Ser på TV, video, DVD	☐	☐	☐	☐	☐
l) Hjälper till hemma med städning, matlagning, tvätt, i trädgården etc.	☐	☐	☐	☐	☐
m) Idrottar, friluftsliv	☐	☐	☐	☐	☐
n) Går på sportevenemang, utan att delta själv	☐	☐	☐	☐	☐
o) Annat, ange vad.....	☐	☐	☐	☐	☐

Bedömning av skolan

12. Hur trivs du?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt
a) I skolan du går i?	☐	☐	☐	☐	☐
b) Med andra elever?	☐	☐	☐	☐	☐
c) Med lärarna?	☐	☐	☐	☐	☐
d) Med skolarbetet?	☐	☐	☐	☐	☐

13. Skolans lokaler är trivsamma och fina.

Stämmer mycket bra	Stämmer ganska bra	Stämmer ganska dåligt	Stämmer mycket dåligt
☐	☐	☐	☐

**14. Elever är olika och skolan ska ta hänsyn till detta.
Hur tycker du att man på din skola tagit hänsyn till din egen förmåga?**

Man har krävt...

- ...mycket mer än jag klarat av
- ...något mer än jag klarat av
- ...ungefär så mycket som jag klarat av
- ...något för lite av mig
- ...alldeles för lite av mig

15. Om man har svårt att hänga med i undervisningen – hur har man det då på din skola.

- Man får mest klara sig på egen hand. Det verkar som om skolan inte bryr sig så mycket om dem som har det besvärligt.
- Några enskilda elever kan få hjälp på skolan.
- Många av de elever som har svårigheter får hjälp på skolan.
- Skolan stödjer och hjälper alla elever som har det besvärligt.

16. Hur noga är lärarna på din skola med att alla elever kan läsa, skriva och räkna så bra att de klarar sig i livet?

- Nästan inga lärare bryr sig.
- Några enskilda lärare bryr sig.
- Rätt många lärare bryr sig.
- De flesta lärarna bryr sig.

17. Hur behandlar eleverna i din klass en klasskamrat som är duktig i skolan?

- De tycker inte om det. De visar honom/henne att de inte gillar sånt.
- De tycker nog inte om det, men de visar inte att de ogillar det.
- Var och en får vara som den är. Det är varje elevs ensak om man är duktig
- De ser upp till den som är duktig.

Frukost och lunch

18. Hur ofta äter du frukost hemma?

Varje dag	3-4 ggr/vecka	1-2 ggr/vecka	Sällan	Aldrig
☐	☐	☐	☐	☐

19. Hur ofta äter du skollunch?

Varje dag	3-4 ggr/vecka	1-2 ggr/vecka	Sällan	Aldrig
☐	☐	☐	☐	☐

20. Är det lugn och ro i skolans matsal?

Alltid eller nästan alltid Ofta Sällan Aldrig eller nästan aldrig

21. Är maten på din skola bra?

Alltid eller nästan alltid Ofta Sällan Aldrig eller nästan aldrig

22. Vid de tillfällen då du hoppar över skollunchen, vad äter du då?

- Jag hoppar aldrig över skollunchen
- Äter av tillbehören, t ex mjölk, smörgås, sallad
- Äter ingenting
- Går hem och äter
- Köper hamburgare eller annan mat
- Köper godis
- Äter medhavd matsäck

23. Jag kommer senare i livet att ha stor nytta av det jag lär mig i skolan.

Stämmer mycket bra Stämmer ganska bra Stämmer ganska dåligt Stämmer mycket dåligt

24. När jag tänker tillbaka på de senaste åren i skolan så har jag...

	Stämmer mycket bra ☐	Stämmer ganska bra ☐	Stämmer ganska dåligt ☐	Stämmer mycket dåligt ☐
a) känt nyfikenhet och lust att lära mig.	☐	☐	☐	☐
b) fått tänka och arbeta på mitt eget sätt.	☐	☐	☐	☐
c) känt att jag blivit bättre och bättre.	☐	☐	☐	☐
d) lärt mig arbeta tillsammans med andra.	☐	☐	☐	☐
e) lärt mig ta reda på saker som jag vill veta mer om.	☐	☐	☐	☐
f) lärt mig diskutera, lyssna på andra och säga vad jag tycker.	☐	☐	☐	☐
g) lärt mig hur man kan komma fram till en bra lösning på ett problem.	☐	☐	☐	☐
h) lärt mig av det jag gjort för att göra ännu bättre nästa gång.	☐	☐	☐	☐
i) lärt mig kritiskt granska och värdera information av olika slag.	☐	☐	☐	☐
j) kunnat hänga med i studietakten utan bekymmer.	☐	☐	☐	☐
k) fått dela med mig om vad jag vet och varit med om	☐	☐	☐	☐
l) fått lära mig om det jag är intresserad av.	☐	☐	☐	☐
m) fått lära mig sådant som varit nyttigt att lära sig.	☐	☐	☐	☐

**25. Skolan har många viktiga uppgifter. Några av dem räknar vi upp i den här frågan.
Hur många av dina lärare lägger vikt vid följande i undervisningen?**

	Alla lärare	De flesta lärare	Några lärare	Ingen lärare
a) Att respektera allas lika människovärde	☐	☐	☐	☐
b) Att reagera mot mobbing och annat som gör att någon lider	☐	☐	☐	☐
c) Att vara rädda om och skydda den miljö vi lever i	☐	☐	☐	☐
d) Att vi får bra kunskaper i skolans ämnen	☐	☐	☐	☐
e) Att vara nyfikna och tycka att det är roligt att lära oss	☐	☐	☐	☐
f) Att vi blir bra förberedda för arbetslivet	☐	☐	☐	☐
g) Att vi blir bra förberedda för att studera vidare	☐	☐	☐	☐
h) Att vi lär oss ta ställning i frågor om rätt och orätt	☐	☐	☐	☐
i) Att flickor och pojkar är jämställda	☐	☐	☐	☐
j) Att vi samarbetar och hjälper varandra	☐	☐	☐	☐
k) Att vi elever trivs med oss själva och har ett bra självförtroende	☐	☐	☐	☐
l) Att de som har svårast att lära sig får mest hjälp	☐	☐	☐	☐

Bilaga 2: Intervjufrågor om nationella proven

Allmänna åsikter om provet

1. Vad är dina spontana reaktioner på det nationella ämnesprovet i [ämne]?
2. Hur tycker du provet stämmer överens med ditt eget sätt att lägga upp undervisningen? Hur är det med innehållet? Hur är det med själva formen?
3. Viken information om dina elevers kunskaper och förmågor i ämnet, tycker du provet ger dig? Får du några nya inblickar?
4. Hur ställer sig eleverna till provet?

Provet och Waldorfskolans läroplan/kursplan

5. Hur tycker du att den ämnessyn som provet ger uttryck för går ihop med Waldorfskolans syn på ämnet?
6. Hur tycker du att provet rent allmänt stämmer överens med Waldorfskolans läroplan och kunskapssyn?

Bedömning och betygsättning

7. Hur går de bedömningskriterier som följer med provet ihop med ditt eget sätt att bedöma elevernas kunskaper och förmågor i ämnet?